

दस्तावेज क्र. १९

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण

नववा मजला, सेंटर-१, वर्ल्ड ट्रेड सेंटर, कफ परेड, मुंबई - ४०० ००५.

दूरध्वनी क्रमांक : २२१५ २०१९ फॅक्स : २२१५ ३७६५ ई-मेल : mwrra@mwrra.org

क्र. मजसंनिप्रा / कायदेशीर / २०१५ / २०१५ चे प्रकरण क्र. ५ व ६ / ६३८ तारीख: २६.१०.२०१५

२०१५ चे प्रकरण (दावा) क्र. ५

उजनी जलाशयापर्यंत भीमा उप-खोऱ्यात न्याय्य वितरणासाठी पाणी सोडण्याच्या बाबतीत

श्री. भरत भालके, विधानसभेचे सदस्य

विरुद्ध

सचिव (जलसंपत्ती व्यवस्थापन आणि अधिकार क्षेत्र विकास), जलसंपत्ती विभाग आणि इतर

आणि

२०१५ चे प्रकरण (दावा) क्र. ६

श्री. सिद्धेश्वर दादासाहेब वराडे

विरुद्ध

सचिव, महाराष्ट्र राज्य व इतर

कृपया या प्रकरणातील दि. २६/१०/२०१५ रोजीच्या महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या आदेशाची प्रत येथे जोडलेली आहे.

समावेश: वरील प्रमाणे (२८ पृष्ठे)

(डॉ. सुरेश कुलकर्णी)

सचिव

माहिती आणि आवश्यक कारवाईसाठी प्रत:

१. सचिव, (जलसंपत्ती व्यवस्थापन आणि अधिकार क्षेत्र विकास) जलसंपत्ती विभाग, मॅडम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मंत्रालय, मुंबई - ४०००३२.

२. कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, सिंचन भवन, बारणे रोड, मंगळवार पेठ, पुणे - ११.
३. मुख्य अभियंता, (निर्दिष्ट प्रकल्प), जलसंपत्ती विभाग, सिंचन भवन, बारणे रोड, मंगळवार पेठ, पुणे - ४११ ०११.
४. मुख्य अभियंता, जलसंपत्ती विभाग, सिंचन भवन, बारणे रोड, मंगळवार पेठ, पुणे - ४११ ०११.
५. महानगरपालिका आयुक्त, पुणे महानगरपालिका, मंगला थिएटर जवळ, शिवाजीनगर, पुणे - ४११ ००५.
६. महानगरपालिका आयुक्त, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका, मुंबई-पुणे रोड, पिंपरी, पुणे- ४११ ०१८.
७. महानगरपालिका आयुक्त, सोलापूर महानगरपालिका, इंद्रभुवन, आंबेडकर चौक, रेल्वे मार्ग, सोलापूर - ४१३ ००१.
८. जिल्हाधिकारी, विधान भवन, नवीन इमारत, बंड बाग, पुणे - ४११ ००१.
९. जिल्हाधिकारी, मुख्य इमारत, सिद्धेश्वर पेठ, सोलापूर - ४१३ ००३.

माहितीसाठी प्रत :

१. श्री. भरत तुकाराम भालके, विधानसभा सदस्य, पंढरपूर, जि. सोलापूर ४१३३०४.
२. अॅड. महादेव चौधरी मार्फत श्री. सिद्धेश्वर दादासाहेब वराडे, आग्रा बिल्डिंग, कक्ष क्रमांक ९, पहिला मजला, १२१ एम जी रोड, फोर्ट, मुंबई - ४०००२३.

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण

नववा मजला, सेंटर-१, वर्ल्ड ट्रेड सेंटर, कफ परेड, मुंबई - ४०० ००५.

दूरध्वनी क्रमांक : २२१५ २०१९ फॅक्स : २२१५ ३७६५ ई-मेल : mwrra@mwrra.org

२०१५ चे प्रकरण (दावा) क्र. ५

उजनी जलाशयापर्यंत भीमा उप-खोऱ्यात न्याय्य वितरणासाठी
पाणी सोडण्याच्या बाबतीत

श्री. भरत तुकाराम भालके,
विधानसभा सदस्य,
पंढरपूर, जि. सोलापूर - ४१३३०४.

.....याचिकाकर्ता

आणि

२०१५ चे प्रकरण (दावा) क्र. ६

श्री. सिद्धेश्वर दादासाहेब वराडे,
अॅड. महादेव चौधरी मार्फत,
आग्रा बिल्डिंग, कक्ष क्रमांक ९, पहिला मजला,
१२१ एम जी रोड, फोर्ट, मुंबई ४०००२३.

.....याचिकाकर्ता

विरुद्ध

१. सचिव, (जलसंपत्ती व्यवस्थापन आणि अधिकार क्षेत्र विकास) जलसंपत्ती विभाग, मॅडम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मंत्रालय, मुंबई - ४०००३२.
२. कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, सिंचन भवन, बारणे रोड, मंगळवार पेठ, पुणे - ११.
३. मुख्य अभियंता, (निर्दिष्ट प्रकल्प), जलसंपत्ती विभाग, सिंचन भवन, बारणे रोड, मंगळवार पेठ, पुणे - ४११ ०११.

४. मुख्य अभियंता, जलसंपत्ती विभाग सिंचन भवन, बारणे रोड, मंगळवार पेठ, पुणे - ४११ ०११.
५. महानगरपालिका आयुक्त, पुणे महानगरपालिका, मंगला थिएटर जवळ, शिवाजीनगर, पुणे - ४११ ००५.
६. महानगरपालिका आयुक्त, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका, मुंबई-पुणे रोड, पिंपरी, पुणे- ४११ ०१८.
७. महानगरपालिका आयुक्त, सोलापूर महानगरपालिका, इंद्रभुवन, आंबेडकर चौक, रेल्वे मार्ग, सोलापूर - ४१३००१.
८. जिल्हाधिकारी, विधान भवन, नवीन इमारत, बंड बाग, पुणे - ४११ ००१.
९. जिल्हाधिकारी, मुख्य इमारत, सिद्धेश्वर पेठ, सोलापूर ४१३ ००३.

..... प्रतिवादी

आदेश

न्यायसभा : श्रीमती चिक्कला झुत्ती, सदस्य (अर्थव्यवस्था)

श्री. एस. व्ही. सोडल, सदस्य (अभियांत्रिकी)

तारीख: २६ ऑक्टोबर २०१५

श्री. भरत तुकराम भालके, विधानसभा सदस्य, पंढरपूर, जिल्हा सोलापूर यांच्याकडून अर्ज आला आहे. यांनी २१-०८-२०१५ च्या आपल्या पत्राची माहिती दिली. ते म्हणाले की ऑगस्ट २०११ पर्यंत कमी पडलेल्या पावसाच्या पार्श्वभूमिवर सोलापूर जिल्ह्यातील उजनी जलाशयाच्या अधिक्षेत्रात दुष्काळ परिस्थिती निर्माण झाली आहे आणि शेतकरी व पशुपालकांना पिण्यासाठी पाणी नाही. त्यांनी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमन कायदानुसार पाण्याचे न्याय्य वितरण करण्याची मागणी केली आहे. २००५ मध्ये उजनी जलाशयाच्या धरणातून पाणी सोडले गेले आणि त्या बदल्यात उजनी डाव्या आणि उजव्या काठावरील कालव्यांमध्ये (ULBC आणि URBC) सोडण्यात येईल.

अॅड. महादेव चौधरी यांच्या मार्फत श्री सिद्धेश्वर दादासाहेब वराडे, सोलापूर, यांनी उजनी धरणातून पाणी सोडण्याच्या मुद्द्यावर पिकांच्या संरक्षणासाठी २०१५ ची जनहित याचिका क्र. १४४ दाखल करून मुंबई येथील मा. उच्च न्यायालयाशी संपर्क साधला होता, ज्यामध्ये प्राधिकरणाला प्रतिवादी क्र. ३ बनवण्यात आले होते.

खरीप हंगामात पाणी सोडण्याबाबत सुनावणी झाली व १५/०९/२०१५ रोजी आदेश जारी करण्यात आला. २०१५ च्या जनहित याचिका क्र. १४४ बाबत मुंबई येथे मा. उच्च न्यायालयात सुनावणी झाली आणि न्यायालयाने पुढीलप्रमाणे निरीक्षण नमूद केले,

“आम्हाला कळविण्यात आले आहे की आमच्या वतीने देण्यात आलेल्या निर्देशांच्या अनुषंगाने महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरणाने या प्रकरणाचा विचार केला आहे. याचिकाकर्त्याची आणि वास्तविक परिस्थिती आणि त्यांना उपलब्ध करून दिलेली आकडेवारी विचारात घेतली आहे आणि तर्कसंगत आदेशाने सांगितले की, या क्षणी उजनी धरणातून ऊसाच्या उरलेल्या पिकासाठी पाणी सोडणे शक्य का नाही, हे स्पष्ट केले आहे. **पुढे असेही नमूद केले आहे की रब्बी पिकाचा प्रश्न आहे, ऑक्टोबर २०१५ अखेर परिस्थितीचा आढावा घेतला जाईल.** समितीचे दोन्ही सदस्य, जे तज्ञ आहेत त्यांना शेतात असे दिसून आले आहे की महानगरपालिका महामंडळाने सांडपाणी शुद्धीकरण करणे आणि सिंचनासाठी आणि सिंचन न करण्याच्या उद्देशाने उपचारित पाण्याचा वापर करणे बंधनकारक केले पाहिजे. दुसरा प्रस्ताव देण्यात आला आहे की पेयजलासाठीची आणि औद्योगिक पाणीपुरवठ्यासाठी बंद केलेली पाईप लाईन थेट उजनी जलाशयातून करावी आणि ही योजना वेळेत लागू केली जावी, जेणेकरून पाण्याचा अपव्यय ताबडतोब थांबू शकेल. आणखी एक सूचना देण्यात आली आहे की सोलापूर नगरपालिका महामंडळाने आपले सांडपाणी औद्योगिक / औष्णिक ऊर्जासाठी वापरावे आणि उजनी जलाशयातील नवीन पाण्याची आवश्यकता कमी करावी.”

२. आम्ही जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरणाशी पहिल्या आणि दुसऱ्या सूचनेशी सहमत आहोत. आमच्या दृष्टीने, सांडपाणी असल्यास पाण्याचा वापर आणि पुनर्वापर इतर कारणांसाठी केला जातो, यासारख्या सिंचन आणि सिंचन नसलेल्या, बहुतेक समस्या केवळ सोलापूर जिल्ह्यातच नव्हे तर महाराष्ट्रातील इतर सर्व जिल्ह्यांमध्ये सोडवली जाऊ शकते. आम्हाला माहिती मिळाली की अहमदनगर जिल्ह्यात बरेच कृत्रिम तलाव बांधले गेले आहेत. या तलावांमध्ये काही काळ पावसाचे पाणी साचले आहे. आम्ही राज्य सरकारला हे कार्य महाराष्ट्र राज्यात विचारात घेण्याचे व हाती घेण्याचे निर्देश देतो जेणेकरून अन्यथा वाया गेलेले पाणी संरक्षित केले जाऊ शकते आणि पाणी पिणे आणि न पिण्याच्या उद्देशाने वापरले

जाऊ शकते. विद्वान वकील यांनी विनंती केली, याचिकाकर्त्याला ऊसाच्या पिकाला पाणी देण्याच्या उद्देशाने उजनी धरणातून एकदा पाणी सोडण्यासाठी परवानगी देण्यात आलेली नाही. तथापि, येत्या काही महिन्यांत पुरेसा पाऊस पडल्यास, ऊस पिकासाठी पाणी सोडण्याच्या संदर्भात जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण परिस्थितीचा आढावा घेऊ शकते. अधिकार क्षेत्रांचे रेखांकन केल्यानंतर राज्य सरकार ऊस उत्पादकांसाठी हिस्सा (कोटा) प्रणालीचा विचार करू शकते.

२ ०८/१०/२०१५ रोजी सुनावणी

- ए) दि. १६ /०९ /२०१५ च्या दिशानिर्देश आदेशासार, महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरणाने ०८/१०/२०१५ रोजी सुनावणी आयोजित केली आहे.
- बी) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण एम / एस टाटा पॉवर कंपनीला वरील सुनावणीसाठी आमंत्रित केले कारण भिमा उप-खोऱ्यामधील एक धरण त्यांच्या मालकीचे आहे. श्री. एम. डी. परांजपे, चीफ हायड्रो, टाटा पॉवर, खोपोली टाटाचे प्रतिनिधी पॉवर कंपनी, सुनावणीसाठी उपस्थित होते.
- सी) सुनावणीदरम्यान, खालील भागधारकांनी या प्रकरणात हस्तक्षेप करण्यासाठी अर्ज सादर केले आणि प्राधिकरणाने त्यांचे अर्ज मध्यस्थ म्हणून स्वीकारले.
- i) श्री. बाबुराव पाचरणे, आमदार, शिरूर हवेली
  - ii) श्री. सुरेश गोरे, आमदार, खेड आळंदी.
- डी) याचिकाकर्त्यांचे वकील श्री. महादेव चौधरी, श्री. भरत भालके, आमदार पंढरपूर आणि वरील मध्यस्थ उपस्थित होते.
- इ) सुनावणीच्या वेळी प्रतिवादीच्या बाजूचे खालील अधिकारी उपस्थित होते.
- i) श्री. ए. के. सुरुशे, मुख्य अभियंता, जलसंपत्ती विभाग, पुणे
  - ii) श्री. राजीव जाधव, नगरपालिका आयुक्त, पिंपरी-चिंचवड
  - iii) श्री. व्ही जी कुलकर्णी, मुख्य अभियंता, पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिका, पुणे
  - iv) श्री. ए ए कपोले, अधीक्षक अभियंता, पीआयसी, पुणे

v) श्री. ए ए दाभाडे, अधीक्षक अभियंता आणि प्रशासक, अधिकार क्षेत्र विकास एजन्सी, सोलापूर

vi) श्री. प्रदीप पाटील, अतिरिक्त जिल्हाधिकारी, पुणे.

एफ) सुनावणीदरम्यान, याचिकाकर्ता श्री. भारत भालके यांनी असे मत व्यक्त केले की मंजूर झालेल्या राज्य जल धोरणानुसार, पाणी वापरास प्राधान्य म्हणजे प्रथम पिणे, दुसरे सिंचन आणि तिसरे औद्योगिक आहे. म्हणून पिण्याचे पाणी मिळाल्यानंतर औद्योगिक वापरासाठी पुणे जिल्ह्यातील धरणांमध्ये पाणी साठवण्याची गरज नाही कारण पहिल्या दोन कारणांसाठी पुरेसे नाही. पुणे जिल्ह्यातील संबंधित धरणांमधून जायकवाडी जलाशयासाठी केल्या गेलेल्या, महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम कायद्यातील संबंधित तरतुदीनुसार, उजनी धरणाला उर्वरित पाणी द्यावे.

जी) अॅड. महादेव चौधरी यांनी आपल्या याचिकेत असे नमूद केले की, त्यांनी उजनी धरणातून उजनी डाव्या किनाऱ्यावरील कालव्याकडे (यूएलबीसी) आणि उजनी उजव्या किनाऱ्यावरील कालव्याकडे (यूआरबीसी) पाणी सोडण्याची मागणी केली आहे.

एच) मध्यस्थी श्री. बाबुराव पाचर्णे यांनी उजनी धरणात पुरेसे पाणी उपलब्ध असल्याची विनंती आपल्या लेखी निवेदनाद्वारे केली. आतापर्यंत उजानी धरणात सुमारे ३५ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) पाणी प्राप्त झाले आहे, त्यामुळे प्रवाहाविरुद्ध धरणातून कोणतेही पाणी सोडण्याची गरज नाही. पिंपरी-चिंचवडची लोकसंख्या आणि पुणे जिल्ह्यातील लोकसंख्या मोठ्या प्रमाणात असल्याने त्यांनी ही विनवणी केली. पुणे जिल्हा प्रवाहाविरुद्ध धरणांवर अवलंबून आहे, प्रवाहाविरुद्ध धरणातून पाणी सोडण्याचे कोणतेही औचित्य नाही.

आय) मध्यस्थ श्री. सुरेश गोरे यांनी आपल्या लेखी निवेदनाद्वारे विनंती केली की, चासकामन आणि भामा आसखेड धरणांच्या पाणलोट क्षेत्रात अत्यल्प पाऊस पडल्यामुळे वरच्या भागातील पिण्याच्या पाण्यासाठी अडचण उद्भवू शकते. म्हणून या धरणांमधील पाणी प्रवाहाविरुद्धातील लोकांच्या पिण्याच्या उद्देशाने राखीव ठेवावे. तसेच प्रकल्पग्रस्त व्यक्तींपैकी बऱ्याच जणांचा पाणी सोडण्यास विरोध आहे.

जे) श्री. एम डी परांजपे, चीफ हायड्रो, टाटा पॉवर कंपनी, खोपोली यांनी ०५/१०/२०१५ (अनुबंध I) वर लेखी निवेदन सादर केले. सुनावणीदरम्यान त्यांनी तोंडी निवेदनही केले. त्यांनी नमूद केले की, पुढील तीन अटी पूर्ण झाल्यास टाटा पॉवरद्वारे ३० दशलक्ष घनमीटर (Mm³) पाणी भिमा उप-खोऱ्यामध्ये सोडले जाऊ शकते.

- i) ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या विसर्गासाठी इष्टतम मर्यादा निश्चित करणे (रायगड क्षेत्रातील पाट वापरकर्ते)
- ii) मुंबई परिसरातील प्रेषणाच्या अडचणींवर मात करण्यासाठी निर्मिती राखणे.
- iii) वर्षभरातील निर्मिती आराखडा ऊर्जेपेक्षा कमी असली तरीही निश्चित खर्च वसुलीला महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोगाने (MERC) एक विशेष बाब म्हणून परवानगी दिली पाहिजे.

श्री. परांजपे यांना महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाकडून सांगण्यात आले होते की मूळशी जलाशयातील पाणी कोणत्याही परिस्थितीत भीमा उप-खोऱ्यात वळवले जावे. श्री. परांजपे यांनी एका आठवड्याच्या आत महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाला उत्तर देण्याचे मान्य केले.

- के) पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिकेचे आयुक्त श्री. राजीव जाधव यांनी सादर केले की त्यांच्या पिण्याच्या पाण्याचा पाणीपुरवठा पवना धरणातून होत आहे (दि.०८-१०-२०१५ च्या पत्रानुसार).
- एल) मुख्य अभियंता, पुणे महानगरपालिका यांनी सादर केले की त्यांचा पिण्याच्या पाण्याचा पाणीपुरवठा खडकवासला संकुलातील (पानशेत, वरसगाव व टेमघर धरण) [दिनांक ०६-१०-२०१५ च्या पत्रानुसार] करण्यात आला आहे.
- एम) सोलापूर महानगरपालिका यांनी सादर केले की त्यांच्या पिण्याच्या पाण्याचा पाणीपुरवठा उजनी धरणातून झाला आहे (दि. ०७-१०-२०१५ रोजी ईमेलद्वारे).
- एन) जिल्हाधिकारी पुणे यांनी त्यांची पिण्याच्या पाण्याची गरज अधीक्षक अभियंता, पीआयसी, पुणे येथे सादर केली आहे.
- ओ) अधीक्षक अभियंता पीआयसी, पुणे यांनी पुणे महानगरपालिका, पुणे चिंचवड महानगरपालिका आणि जिल्हाधिकारी पुणे यांच्या पिण्याच्या पाण्याची आवश्यकता संकलित केली आहे आणि अनुबंध-॥ नुसार खडकवासला संकुल आणि उपलब्ध अधिशेषांसह ७ धरणांसाठी एकत्रित निवेदन सादर केले आहे.

३.० मुद्दे.

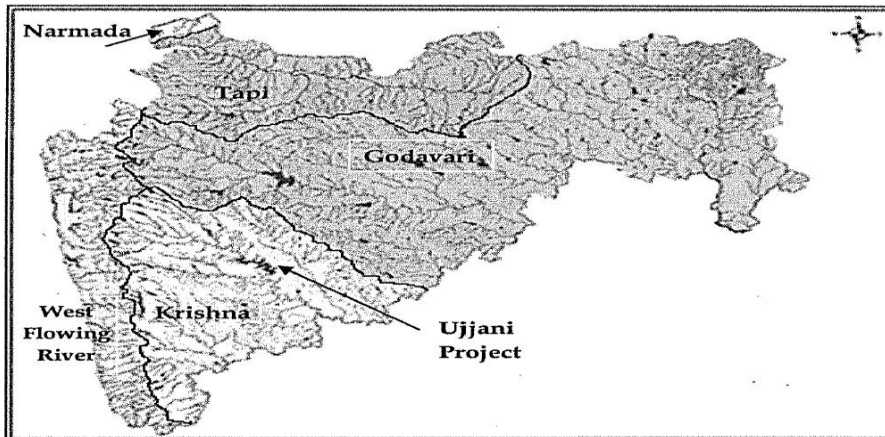
पक्षकारांचे ऐकल्यानंतर आणि रेकॉर्डवर ठेवलेल्या साहित्याचा विचार केल्यानंतर, हे दिसून येते की सध्याच्या प्रकरणात विवादासाठी पुढील मुद्दे उद्भवतात:

- i) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम कायदा २००५ च्या कलम ११ (सी) किंवा १२ (६) (सी) अंतर्गत उजनी आदेशात रब्बी पिकांच्या संरक्षणासाठी पुणे जिल्ह्यातील प्रकल्पांमधून उजनी जलाशयात पाणी सोडणे शक्य आहे काय?
- ii) भीमा उप-खोऱ्यात उपलब्ध पाण्याचे न्याय्य वितरण महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाला करता येईल का आणि त्यासाठी तत्त्वे कोणती आहेत?
- iii) २०११ मध्ये ठरल्याप्रमाणे पाणी वापराच्या बदललेल्या प्राधान्यक्रमांचा विचार करून न्याय्य वितरण करताना प्रतिबद्ध औद्योगिक वापराचे रक्षण केले पाहिजे का?
- iv) समतोल वितरणाची मागणी पूर्ण करण्यासाठी टाटाच्या मूळशी धरणातील पाणी भीमा उप-खोऱ्यात वळविणे शक्य व व्यवहार्य आहे काय?

४.० वरील प्रश्नांची पूर्तता करण्यापूर्वी प्रश्नातील बाबींचे योग्य समाधान करण्यासाठी परिस्थितीचा आढावा घेणे उपयुक्त ठरेल.

४.१ गोदावरी, कृष्णा, तापी, नर्मदा आणि कोकणातील पश्चिम वाहणाऱ्या नद्यांमध्ये महाराष्ट्र राज्य भौगोलिकदृष्ट्या ५ नदी खोऱ्यात विभागले गेले आहे. नदी खोरे हे प्रादेशिक हद्दीत एक नैसर्गिक जलविज्ञान घटक आहे ज्याच्या पाण्याशी संबंधित सर्व क्रिया एकमेकांवर अवलंबून आहेत. उप-खोरे नदी खोऱ्यातील जलविद्युत उप-युनिट आहे.

महाराष्ट्राच्या पाच नदी खोऱ्यांना दर्शविणारा नकाशा

भीमा नदी ही कृष्णा नदीची प्रमुख उपनदी आहे. पुणे जिल्ह्यातील आंबेगाव तालुक्यातील भीमाशंकर येथील पश्चिम सह्याद्री घाटावर भीमाचा जलाशय पातळी (RL) ७०० मीटर असून मूळा-मूठा आणि घोड ह्या तिच्या उपनद्या पश्चिम सह्याद्री घाटावर देखील उद्भवतात. या सर्व नद्यांची उत्पत्तीची ठिकाणे जास्त पावसाच्या प्रदेशात आहेत. उजनी धरणापर्यंत भीमाची लांबी २७५ किलोमीटर आहे. कर्नाटकातील कृष्णा (रायचूर जिल्हा) येथे कृष्णा नदीत सामील होते. या उपखोऱ्याचे क्षेत्रफळ १४७१२ चौरस किलोमीटर असून ते अहमदनगर, पुणे आणि सोलापूर जिल्ह्यात पसरलेले आहे. उजनी जलाशय हा वरील (अप्पर) भीमा उप-खोऱ्यातील महाराष्ट्रातील शेवटचा साठा आहे. उजनी धरण हे राष्ट्रीय महत्वाचे धरण म्हणून ओळखले जाते, त्याचा साठा १००० दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) पेक्षा जास्त आहे. सोलापूर जिल्ह्यातील दुष्काळग्रस्त भागाला लाभ देण्यासाठी याचे नियोजन करण्यात आले आहे. हा प्रकल्प बहुउद्देशीय प्रकल्प आहे, म्हणजेच त्याचे पाणी पिण्यासाठी, सिंचनासाठी तसेच जलविद्युत निर्मितीसाठी वापरले जाते.

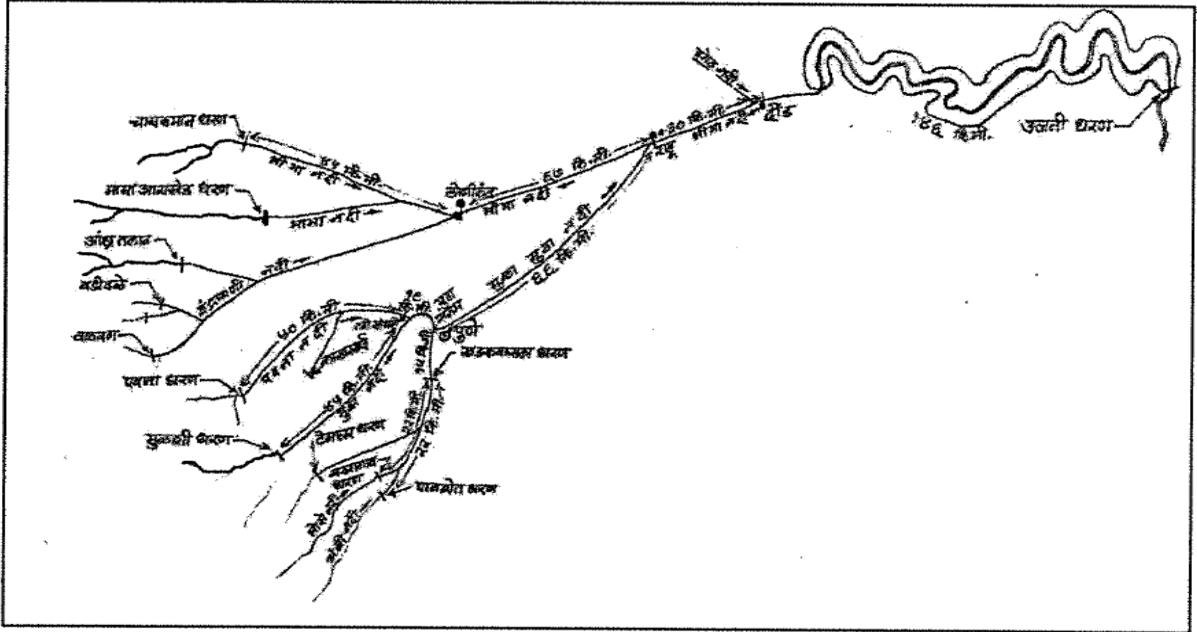
पाणी, आपले मुख्य नैसर्गिक संसाधन, घरगुती, सिंचन, उद्योग, वीज निर्मिती, जलवाहतूक आणि इतर उपयोगांसाठी वापरले जाते. एकेकाळी मुबलक असलेला पाणीसाठा वाढत असलेल्या मागण्यांमुळे आता एक दुर्मिळ स्रोत बनला आहे. जलसंपत्तीचे वितरण देखील राज्यभर असमान आहे.

२००३ मध्ये महाराष्ट्र शासनाने तयार केलेल्या राज्य जल धोरणामध्ये अशी कल्पना देण्यात आली आहे की राज्यातील जलसंपत्ती विकसित करून नदी पात्र व उप-पात्र यांना घटक म्हणून स्वीकारण्याचे नियोजन केले जाईल. या धोरणात असे म्हटले आहे की, तूट कालावधीत पाण्याच्या उपलब्धतेत होणारी समस्या पाण्याचा उपयोग करण्याच्या विविध क्षेत्रांमध्ये आणि प्रवाहाविरुद्ध आणि ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या वापरकर्त्यांमध्ये समान रीतीने सामायिक केली जाईल.

४.२ भीमा (उजनी) प्रकल्पाला २०/०८/१९६४ रोजी ४०.५१ कोटी रुपये खर्चून प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली. सोलापूर जिल्ह्यातील भीमा नदीवर उजनी येथे धरण बांधण्याचा विचार होता. सोलापूर जिल्ह्यात कालव्याद्वारे १.११ लाख हेक्टर आणि पुणे, सोलापूर आणि अहमदनगर जिल्ह्यात उपश्याद्वारे साडेआठ हजार हेक्टर सिंचन करण्याचा विचार होता. १९६६ मध्ये प्रकल्पाचे बांधकाम सुरू झाले आणि १९७८ मध्ये सिंचन सुरू झाले. या प्रकल्पाला १७-०१-२००४ रोजी १४०५.६७ रुपये कोटी दुसरी सुधारित प्रशासकीय मंजूरी देण्यात आली आहे ज्यात आठ मासिक पीक पद्धत आणि २.६० लाख हेक्टर वार्षिक क्षेत्र आहे.

ए) वरच्या भीमा उपखोऱ्यात अनेक प्रमुख जलाशये आहेत ज्यांपैकी १) पानशेत, २) वरसगाव, ३) टेमघर, ४) खडकवासला, ५) पवना, ६) भामा-आसखेड, ७) चासकमान आणि ८) आंद्रा.

समतोल वितरणासाठी विचारात असलेले घोड उप-खोरे वगळता अप्पर भीमा उप-खोऱ्याचे योजनाबद्ध आरेखन खालीलप्रमाणे आहे:

बी) उजनी धरणापर्यंत उजनीच्या वरच्या धरणांची अंदाजे अंतरे खाली दिली आहेत;

अ.क्र	धरणाचे नाव	नदी	अंतर (किमी)
१	वरसगाव	भोसे	२७९
२	पानशेत	आंबी	२७९
३	टेमघर	मूठा	२९४
४	खडकवासला	मूठा	२५२
५	मूळशी	मूळा	३०६
६	पवना	पवना	३१०
७	कासारसाई	कासारसाई	३७६
८	चासकमान	भीमा	२८२
९	आंध्रा	आंध्रा	३०३
१०	वाडीवाले	कुंडली	३३६
११	भामा-आसखेड	भामा	२८०

सी) सुधारित प्रकल्प अहवालानुसार उजनीची ठळक वैशिष्ट्ये खालीलप्रमाणे आहेत (आठ मासिक पीक पद्धतीसह)

पाणलोट क्षेत्र	१४,८५६ चौरस किलोमीटर			
पाण्यात बुडणे	२९००० हेक्टर			
पाण्याखाली गेलेल्या गावांची संख्या	५१			
धरणाच्या ठिकाणी पाऊस	५०० मिलिमीटर			
पाणलोट क्षेत्रातील पाऊस	जास्तीत जास्त - ४३२० मिलिमीटर (लोणावळा) कमीतकमी - ४६१ मिलिमीटर (दोंड)			
धरणाच्या जागी ७५% विश्वासार्ह उत्पादन	३३२० दशलक्ष घनमीटर (Mm ³)			
वार्षिक पाणी वापर	२३५९ दशलक्ष घनमीटर (Mm ³)			
साठवण क्षमता	एकूण - ३३२० दशलक्ष घनमीटर (Mm ³) थेट - १५१७ दशलक्ष घनमीटर (Mm ³) मृत - १८०३ दशलक्ष घनमीटर (Mm ³)			
वार्षिक बाष्पीभवन	४५३ दशलक्ष घनमीटर (Mm ³)			
नियंत्रित पातळी (एम)	नदी पात्र पातळी (RBL) - ४५८.१७० कालवा पात्र पातळी (CBL) - ४८७.२०० किमान ड्रॉ डाऊन पातळी (MDDL) - ४९१.०३० पूर्ण जलाशय पातळी (FRL) - ४९६.८३० कमाल पाण्याची पातळी (MWL) - ४९७.५८०			
कमाल उंची (मी)	ओव्हरफ्लो विभाग - ५६.४० नॉन-ओव्हरफ्लो विभाग - ३९.१७			
धरणाची लांबी	२५४० मीटर			
कालवा (किलोमीटर)	डावीकडील कालवा (LBC) - १२६ उजवीकडील कालवा (RBC) - ११२ खंडित कालवे - ३१०			
अधिकार क्षेत्र (लाख हेक्टर)	कालव्यावर	उजनी डाव्या काठचा कालवा (ULBC) आणि Br	उजनी उजव्या काठचा कालवा (URBC) आणि Br	एकूण
	एकूण अधिकार क्षेत्र (GCA)	१.३३	०.७२	२.०५
	लागवडीखालील अधिकार क्षेत्र (CCA)	१.०७	०.५८	१.६५
	सिंचित अधिकार क्षेत्र (ICA)	०.९६	०.५२	१.४८
	जलाशय उपश्यावर			०.३५
आठ मासिक वार्षिक पीक क्षेत्र	२.६० लाख हेक्टर			
वीज निर्मिती	१२ मेगावॉट (MW)			

डी) भीमा प्रकल्पाच्या सुधारित मान्यताप्राप्त अहवालानुसार उजनी प्रकल्पाचा नियोजित पाण्याचा उपयोग खाली दिला आहे,

दशलक्ष घनमीटरमध्ये (Mm³)

अ. क्र.	घटक	खरीप	रब्बी	उष्ण-हवामान	एकूण
१	उजनी				
	i) बाष्पीभवन	९९.६६	१३५.९०	२१७.४४	४५३.००
	ii) जलाशयावर बिगर-सिंचन वापर	४३.८८	५६.६३	५०.४०	१५०.९१
	iii) जलाशयावर सिंचनाचा वापर	४९.५५	१४०.१५	८२.११	२७१.८०
	iv) कालवा सिंचन	२६४.७२	६४५.५३	०.००	९१०.२५
	एकूण - उजनी	४५७.८२	९७८.२०	३४९.९४	१७८५.९७
२	भीमा सिना लिंक कालवा	६३.७०	२५.४८	०.००	८९.१९
३	सीना मधा उपसा सिंचन योजना	९३.७२	४०.७७	०.००	१३४.४९
४	शिरापूर उपसा सिंचन योजना	३४.८२	१३.८७	०.००	४८.७०
५	आष्टी उपसा सिंचन योजना	१५.८६	१२.४६	०.००	२८.३१
६	एकरुख उपसा सिंचन योजना	६४.५५	२५.४८	०.००	९०.०३
७	बार्शी उपसा सिंचन योजना	५२.३८	२०.९५	०.००	७३.३३
८	सांगोला उपसा सिंचन योजना	१२.४६	४४.१७	०.००	५६.६३
९	दहीगाव उपसा सिंचन योजना	३६.५२	१४.७२	०.००	५१.२५
	एकूण - (२ ते ९)	३७४.०१	१९७.९१	०.००	५७१.९२
	भव्य एकूण	८३१.८३	११७६.११	३४९.९४	२३५७.८८

ई.) कृषी विभागाने २७-०१-१९९३ रोजी मंजूर केलेल्या प्रवाह सिंचनासाठी आठ मासिक पीक पद्धत खालीलप्रमाणे आहे;

अ.क्र.	हंगाम / पीक	टक्केवारी
I	दोन हंगाम - मिरची	३
II	खरीप हंगाम	
	१ ज्वारी - (उच्च उत्पन्न देणारे)	५
	२ बाजरी	१०
	३ शेंगदाणे	५०
	४ मका	५

	५ भाज्या	२
	६ सूर्यफूल	७
	७ तूर	५
	८ डाळी आणि हिरवे खत (U.I)	१५
	उप- एकूण	९९
III	रब्बी हंगाम	
	१ गहू	१०
	२ ज्वारी (उच्च उत्पन्न देणारे)	४५
	३ हरभरा	२
	४ करडई/ सूर्यफूल	५
	५ भाज्या	३
	उप-एकूण	६५
एकूण		१६७
सिंचन तीव्रता = १६७ - १५		१५२

ई_२) उजनी जलाशयावरील किनारा उपस्याची पीक पद्धती खालीलप्रमाणे आहे:

पीक	टक्केवारीमध्ये सिंचित अधिकार क्षेत्रासाठी पीक नमुना			
	२४६०२ हेक्टर	९३९२ हेक्टर	८८० हेक्टर	९ हेक्टर
(ए) बारमाही ऊस	१५	-	-	-
(बी) खरीप हंगाम				
ज्वारी	२५	२५	-	२५
बाजरी	७	७	१००	७
भुईमूग	-	१५	-	-
मका	७	७	-	७
भाजी	२	२	-	२
(सी) रब्बी हंगाम				
गहू	१५	१५	} ५०	१५
ज्वारी	४०	४०		४०
हरभरा	५	५		५
करडई	२	२		२
भाजी	२	२		२

(डी) दोन हंगामी एल.एस. कापूस मिरची	९.५० २	- -	- -	- -
(इ) गरम हवामान भुईमूग	१५	-	-	-
एकूण	१४६.५०	१२०	१५०	१०५

४.३ जलसंपत्ती नियोजनाची चौकट:

राज्यातील पाटबंधारे यंत्रणेच्या संचालनासाठी राज्य जल धोरणाच्या परिच्छेद २.१.१ मध्ये दिलेला सिद्धांत असा आहे की, “जलसंपत्ती नदीच्या खोरे व उपखोरे यांच्यासह क्षेत्रीय दृष्टिकोन स्वीकारणारे एकक म्हणून नियोजित / विकसित केले जावे. ज्यामध्ये बहुपक्षीय दृष्टिकोन अवलंबणे, पाण्याच्या पृष्ठभागावर व उप-पृष्ठभागावर एकसंघ पद्धतीने उपचार करणे समाविष्ट असावे.”

राष्ट्रीय जल धोरण २०१२ मध्ये संपूर्ण जल क्षेत्रासाठी सिद्धांत स्वीकारले जाण्याची तरतूद करण्यात आली आहे. सध्याच्या प्रकरणाचे संबंधित महत्त्वाचे तत्वे अशी आहेत:

जलसंपत्ती संदर्भातील सार्वजनिक धोरणे काही मूलभूत तत्वानुसार चालवली पाहिजे जेणेकरून नियोजन विकास आणि जलसंपत्ती व्यवस्थापनाशी संबंधित काही पद्धतीमध्ये समानता असेल. ती मूलभूत तत्वे पुढीलप्रमाणे:-

- स्थानिक, प्रादेशिक, राज्य आणि राष्ट्रीय संदर्भामध्ये मानवी, सामाजिक आणि आर्थिक गरजा लक्षात घेऊन पर्यावरणीय दृष्टीकोनाचा आधार घेऊन जलसंपत्तीचे नियोजन, विकास आणि व्यवस्थापन एकत्रित दृष्टीकोनातून केले जाणे आवश्यक आहे.
- निःपक्षपात आणि सामाजिक न्यायाच्या तत्त्वाने पाण्याचा उपयोग आणि वाटपाची माहिती दिली पाहिजे.

सिंचन व्यवस्थापनात “संपूर्ण ते भागापर्यंत” पाणी वाटपाच्या तत्त्वाचा उपयोग दिसून आला आहे.

वरील सिद्धांतांना घटनेत नमूद केलेल्या तरतूदींचे समर्थन आहे, कलम “ ३९. स मध्ये असे म्हटले आहे:

"३९. धोरणाची काही तत्त्वे राज्याने पाळली पाहिजेत.- राज्य विशेषतः सुरक्षिततेसाठी आपले धोरण निर्देशित करेल -

.....

(सी) आर्थिक व्यवस्थेच्या कार्यवाहीमुळे संपत्ती आणि उत्पादनांचे साधन एकाग्र होऊ शकत नाही आणि सामान्य हानी होऊ शकते;....."

५.० वरील पार्श्वभूमीवर, आम्ही खाली दिलेल्या प्रश्नांची उत्तरे देत आहोत:

५.१ महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या कलम २००५ ११ (सी) किंवा १२ (६) सी) अंतर्गत उजनी आदेशात रब्बी पिकांच्या रक्षणासाठी पुणे जिल्ह्यातील प्रकल्पांना उजनी जलाशयात पाणी सोडणे शक्य आहे किंवा नाही.

५.१.१ वरील प्रश्नाचे उत्तर देण्यासाठी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम २००५ च्या कायद्यातील कलम ११ (सी) आणि १२ (६) (सी) च्या तरतुदींचे विश्लेषण करणे आवश्यक आहे. हे विभाग खालीलप्रमाणे काढले आहेत:

कलम ११(सी)	कलम १२(६)
प्राधिकरण खालील अधिकारांचा वापर करेल आणि पुढील कार्ये करेल:- ..... (सी) टंचाईच्या काळात जलसंपत्ती प्रकल्प, उप-खोरे व नदी-खोऱ्यात उपलब्ध पाण्याच्या न्याय्य वितरणाची प्राथमिकता निश्चित करणे;	प्राधिकरण खालील तत्वांच्या आधारे खोरे-स्तरीय , उप-खोरे पातळी किंवा प्रकल्प स्तरावर हिस्सा (कोटा) निश्चित करेल:- (अ) प्रकल्पाच्या आदेश क्षेत्रात पाण्याच्या न्याय्य वितरणासाठी आदेशामधील प्रत्येक जमीनधारकाला हिस्सा (कोटा) देण्यात येईल; (बी) आदेशाच्या क्षेत्रामधील जागेच्या आधारे कोटा निश्चित केला जाईल: परंतु पाणीटंचाईच्या काळात प्रत्येक जमीनधारकाला शक्य असेल तेथे कमीतकमी एक एकर शेतीसाठी पुरेसा कोटा देण्यात येईल; (सी) नदी-खोरे किंवा उप-खोऱ्यात त्रास कमी

	करण्यासाठी, जलाशयात, नदीच्या खोऱ्यात किंवा उप-खोऱ्यात साठलेले पाणी, जसे असेल तसे, दर वर्षाच्या ऑक्टोबरच्या अखेरीस नियंत्रित केले जाईल अशा प्रकारे की, खरीप वापरासह वापरण्यायोग्य पाण्याचे प्रमाण, सर्व जलाशयांसाठी अंदाजे सारखे असेल.

२००५ च्या कायद्याच्या वरील कलमांची तुलना केल्यास हे दिसून येईल की कलम १२ (६) (सी) च्या तरतुदींमध्ये खोरे-स्तरीय, उप-खोरे पातळी किंवा प्रकल्प स्तरावर हिस्सा (कोटा) निश्चित करणे आवश्यक आहे. दुसरीकडे, टंचाईच्या काळात पाण्याच्या न्याय्य वाटपात प्राधान्य निश्चित करण्यासाठी कलम ११ (सी) ही स्वतंत्र तरतूद आहे आणि कलम १२ (६)(सी) अंतर्गत हिस्सा (कोटा) निश्चित करण्याच्या कामापासून ते वेगळे आहेत.

५.१.२ कलम १२(६)(सी) चे विश्लेषण

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या कायद्याच्या कलम २ (१) मध्ये परिभाषित कलम १२(६) चे विविध घटक खालीलप्रमाणे आहेत.

"(एस) "हिस्सा (कोटा)" म्हणजे एक हक्क धारकाला उपलब्ध पाण्याचे आकारमानात्मक प्रमाण, जे वार्षिक किंवा हंगामी वाटपाच्या टक्केवारीने हक्काच्या गुणाकाराने काढले जाते.

"(आय) "हक्क" म्हणजे कोणत्याही नदी-खोरे एजन्सीने या कायद्याच्या उद्देशाने पाणी वापरण्यासाठी अधिकृत केलेली अधिकृतता;"

"(ए) "एकूण मोठ्या प्रमाणात पाण्याचे हक्क" म्हणजे मोठ्या प्रमाणात पाण्याच्या हक्कांच्या संयुक्त व्यवस्थापनासाठी पाणी वापरणाऱ्या संस्थांना जारी केलेल्या हक्कांची एकत्रित माहिती आहे;"

(इ) "मोठ्या प्रमाणात पाण्याचे हक्क" म्हणजे प्रकल्प, नदी प्रणाली किंवा साठवणूक सुविधेद्वारे उत्पादित केलेल्या पृष्ठभागावरील जलस्रोतांचा हिस्सा, विशिष्ट श्रेणी किंवा वापराच्या श्रेणीसाठी आणि विशिष्ट कालावधीत वितरित करता येण्याजोगा आकारमानात्मक हक्क;

(एल) "वैयक्तिक पाणी हक्क" म्हणजे मोठ्या प्रमाणात पाण्याचे हक्क किंवा एकूण मोठ्या प्रमाणात पाण्याचे हक्क वगळता इतर पाणी वापरण्याची प्राधिकरणाची कोणतीही परवानगी आहे."

(झेड) "उप-पृष्ठभागाचा हक्क" म्हणजे नलिका, बोअरवेल किंवा इतर विहिरींमधून किंवा उपपृष्ठभागावरील पाणी काढण्याच्या इतर कोणत्याही मार्गाने, किंवा समूह किंवा शेत किंवा विहिरींना योग्य आणि कायदेशीर परवानगी दिलेल्या, प्राधिकरणाने निर्धारित केलेल्या मानकांनुसार नोंदणीकृत आणि बांधकाम केलेल्या, सिंचन प्रकल्पाच्या आदेश क्षेत्रात काढल्या जाणाऱ्या आकारमानात्मक प्रमाणात वैयक्तिक किंवा मोठ्या प्रमाणात पाण्याचे हक्क;

"(झेड बी) " आकारमानात्मक" म्हणजे ब्युरो ऑफ इंडियन स्टॅंडर्डच्या नियमांनुसार घनतेच्या आधारावर पाण्याचे मोजमाप;

"(झेड सी) पाणी वापरकर्ता संस्था म्हणजे कोणत्याही पाणी वापरकर्ते संघटना, उपयुक्तता, औद्योगिक वापरकर्ते संघटना, इतर वापरकर्ता संघटना किंवा इतर कोणत्याही गटाला (किंवा व्यक्ती) जे पाणी हक्क प्राप्त करण्याचा आणि वापरण्याचा अधिकार आहे."

कोटा निश्चित करण्याशी संबंधित २००५ कायद्यातील वरील तरतुदींवरून हे दिसून येते की तोच कोटा पाण्याच्या मोजमापावर अवलंबून आहे आणि हक्कधारकाला कोटा उपलब्ध करून दिला जाणार आहे. कलम २ (झेड सी) पाणी वापरकर्ते संघटना, उपयुक्तता, औद्योगिक वापरकर्ते संघटना, इतर वापरकर्ता संघटना किंवा इतर कोणत्याही गटाला पाणी हक्क प्राप्त करण्याचा आणि वापरण्याचा अधिकार आहे. महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण (दुरुस्ती आणि सातत्य) अधिनियम, २०११ च्या कलम ३१ अ मध्ये शेतकऱ्यांच्या (एमएमआयएसएफ) अधिनियम, २००५ महाराष्ट्र व्यवस्थापनांतर्गत तसेच, रेखांकन या क्षेत्रांनाच हक्क देण्यास बंदी आहे. कलम ३१ ए खालीलप्रमाणे आहे:

"३१ए. या कायद्यात किंवा इतर कोणत्याही कायद्यात काहीही असले तरी, महाराष्ट्र सिंचन प्रणालीच्या शेतकऱ्यांद्वारा व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ अंतर्गत सर्व संबंधित तरतुदींचे पालन करणे यासह सर्व संबंधित तरतुदींचे पालन करणे एवढेच लागू होईल.

स्पष्टीकरण.- ज्या क्षेत्रांच्या संदर्भात महाराष्ट्र सिंचन प्रणालीच्या शेतकऱ्यांद्वारा व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ लागू झालेले नाही, त्या कायद्याला कलम ७८ लागू होईल आणि प्रभावी ठरेल.

महाराष्ट्र सिंचन पद्धतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ मध्ये सिंचन प्रकल्पाच्या अधिकार क्षेत्र; पाणी वापरकर्ता संघटनेचे अधिकार क्षेत्र; कालवा स्तर संघटनेच्या अधिकार क्षेत्राचे वितरण स्तरीय संघटनेचे अधिकार क्षेत्र; आणि प्रकल्प पातळी संघटनेअंतर्गत जमीन यांची तरतूद

आहे. महाराष्ट्र सिंचन पद्धतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम कायदा २००५ च्या कलम २३ मध्ये खालीलप्रमाणे तरतूद आहे:

“२३. (१) या कायद्यांतर्गत किंवा पाणी वापरणाऱ्या प्रत्येक क्षेत्रासाठी या कायद्यांतर्गत प्रवाह सिंचनासाठी संघटनेची स्थापना करण्यात आली आहे, ते कालवा अधिकाऱ्याचे कर्तव्य असेल जल वापरकर्त्यांची संघटनेच्या पुरवठ्याच्या वेळी कालव्यावर योग्य मापन उपकरण किंवा उपकरणे प्रदान करणे आणि त्याचे योग्य काम सुनिश्चित करणे.

२३. (२) अचूक प्रवाह मापन, रेकॉर्डचे स्वरूप ज्यामध्ये प्रविष्ट केले जाईल आणि वेळोवेळी मूल्यांकनात; तसेच ज्या कालावधीत मोजमाप उपकरण कालबाह्य आहे त्या कालावधीसाठी पाण्याचे प्रमाण निश्चित करण्याची पद्धत निश्चित केली जाईल.”

महाराष्ट्र सिंचन प्रणालीच्या शेतकऱ्यांद्वारा व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ अंतर्गत २३६ प्रकल्पांची रूपरेषा आखली आहे. तथापि, उजनी येथील उजनी प्रकल्पांतर्गत आदेशाची रूपरेषा अद्याप अधोरेखित करण्यात आलेली नाही किंवा त्यासाठी महाराष्ट्र सिंचन प्रणालीच्या शेतकऱ्यांद्वारा व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ अंतर्गत कोणतीही जलवापरकर्त्यांची संघटना स्थापन करण्यात आलेली नाही. परिणामी, ज्यासाठी हिस्सा (कोटा) निश्चित करता येईल असे कोणतेही हक्कधारक नाहीत. कलम १२(६) मधील तरतूदींवरून हे आधीच दिसून आले आहे की हिस्सा (कोटा) निश्चित करताना कलम १२ च्या उपकलम (६) च्या कलम (सी) मध्ये एक तत्त्व प्रदान केले जाते. तथापि, जेव्हा हिस्सा (कोटा) निश्चित करता येत नाही, तेव्हा कलम १२ च्या उपकलम (६) चे उपवाक्य (६) मध्ये नमूद केलेल्या तत्त्वाचा अवलंब करण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही.

राज्य सरकारद्वारे रेखांकन करण्याबाबतची स्थिती तयार केलेली नाही आणि म्हणूनच ती तशीच आहे. हे देखील सांगणे महत्वाचे आहे की, महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम, २००५ च्या कलम १२ च्या पोट कलम ६ च्या कलम (सी) अंतर्गत पाण्याचे समान वितरण शोधणाऱ्या पक्षांना हे लक्षात येत नाही की जेव्हा कलम १२ च्या पोट- कलम ६ च्या कलम सी मधील सिद्धांत स्वतःच खोरे-स्तरावर, वा प्रकल्प स्तरावर कोटा निर्धारणाच्या कार्याशिवाय स्वतंत्रपणे लागू करण्याची तरतूद बाळगू शकत नाही.

अशाच प्रकारे सध्याच्या प्रकरणातील याचिकाकर्ते हक्क धारक नसल्याने हिस्सा (कोटा) निश्चित करण्यास सांगू शकत नाहीत. शिवाय पाणी उपभोक्ता संघटनांची पूर्तता करण्याच्या आधी सांगितलेल्या अटी पूर्ण झाल्यावरच कोटा निश्चित केला जाऊ शकतो. म्हणून उपस्थित प्रकरणात कलम १२ (६) सी च्या तरतूदी लागू होणार नाहीत.

५.१.३ कलम ११(सी) चे विश्लेषण

आम्ही या आदेशात यापूर्वी हे स्पष्ट केले आहे की, उजनी धरणात पाण्याची उपलब्धता सुरुवातीच्या कल्पनेपेक्षा कमी आहे. कलम ११(सी) प्रमाणे आम्हाला उजनी धरणापर्यंतच्या जलाशयाच्या संकुलामध्ये अप्पर भीमा (उजनी धरणापर्यंत) उप-खोऱ्यात उपलब्ध असलेल्या पाण्याचे सम्यक वितरण साध्य करता येईल अशी यंत्रणा तयार करण्याची आवश्यकता आहे . कलम ११(सी) च्या पुढील आवश्यकतेनुसार समान वितरण व्यवस्थेचे आगमन झाल्यावर वापरण्याच्या विविध प्रकारामध्ये पाणी वाटपाचे प्राधान्य निश्चित केले जाईल. कलम ११ (सी) मधील घटक खालीलप्रमाणे:

(ए) टंचाई;

(बी) जलसंपत्ती प्रकल्प उप-खोरे आणि नदी खोऱ्यात उपलब्ध पाण्याचे समान वितरण;

(सी) वापरानुसार विविध प्रवर्गात पाणी वाट वाटपाचे प्राधान्य.

परिच्छेद ५.२ अंतर्गत भीमा खोऱ्यात उपलब्ध पाण्याचे न्याय वितरण करण्याचा निर्णय घेता येईल की नाही हे पुढील प्रमाणे निश्चित केले आहे. म्हणून आम्ही परिच्छेद ५.२ अंतर्गत प्रदान केलेली कारणे पुन्हा देत नाही.

या कारणांमुळे आम्ही असे मत देतो की विद्यमान याचिकाकर्त्यांनी पाण्याचे न्याय योग्य वितरण या प्राधिकरणाच्या कार्यक्षेत्रात महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामन प्राधिकरण २००५ च्या कलम ११ (सी) अंतर्गत समाविष्ट केला आहे जो संपूर्ण राज्यात दि. ०८/०६/२००५ रोजीच्या शासकिय अधिसूचनेनुसार लागू आहे.

तथापि आम्ही हे सांगू इच्छितो की जरी कलम ११ (सी) अंतर्गत न्याय वितरणासाठी दिशानिर्देश दिले जात आहेत तरी पाणी वापराच्या कार्यक्षमतेत वाढ होण्यासाठी एकुणच महाराष्ट्र सिंचन पद्धतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम २००५ कायद्याअंतर्गत जल उपभोक्ता संघटना स्थापन करून उजनी प्रकल्प वेळेच्या मर्यादेत ठरवण्यात यावा.

५.२ भीमा उप-खोऱ्यात उपलब्ध पाण्याचे न्याय्य वितरण महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामन प्राधिकरण ठरवू शकते का आणि त्यासाठीचे निकष काय आहेत?

भीमा उप-खोऱ्यातील पाण्याचे समान वितरण करण्यासाठी आमच्या मार्फत याचिकाकर्त्यांनी केलेल्या निवेदनांचा उजनी धरणातील टंचाईच्या अहवालावर विपरित परिणाम होत आहे.

योजनेच्या सुरुवातीला ठरल्याप्रमाणे उजनी प्रकल्प पुणे जिल्ह्यातील साचलेले संथ पाण्याप्रमाणे उजनीच्या डाव्या व उजव्या काठांवरील कालव्या द्वारे व खाजगी उपश्याद्वारे सोलापूर जिल्ह्यात सुमारे २.६० लाख हेक्टर क्षेत्रावर सिंचन करणार आहे. प्रकल्पाचे बांधकाम १९६६ मध्ये सुरु झाले आणि १९७८ मध्ये पहिल्यांदा जलसिंचनाला सुरुवात झाली. धरणाचे काम यापूर्वीच पूर्ण झाले असून कालव्याच्या शेटच्या टोकाचे काही भागाचे काम अजून सुरु आहे. याचिकाकर्ते महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणामध्ये प्रदान केलेल्या न्याय्य वितरणाद्वारे या कमतरतेवर मात करण्यासाठी न्याय्य वितरणाची विनंती करत आहेत.

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण (अधिकार विवाद आणि अपील व इतर बाबीचे वाटप बदेखरेखा नियम २०१३, हे राज्य शासनाने नुकतेच १८/०२/२०१४ रोजी अधिकृत राजपत्र अधिसूचनेद्वारे रद्द केले. परिणामी, "पाणीटंचाईच्या काळात पाण्याचे न्याय्य वितरण" व तसेच "पाणीटंचाई" किंवा "संकट" या नावांच्या व्याख्यांमधील तरतुदी लागू केल्या जाऊ शकत नाहीत. या परिस्थितीत, भारत सरकारने दुष्काळ व्यवस्थापनाच्या मॅन्युअलमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे किमान सामान्य आणि विशिष्ट गरजा पूर्ण करण्यासाठी पाण्याच्या उपलब्धतेत कमतरता या व्याख्येवर आम्ही अवलंबून आहोत. जलशास्त्रीय दुष्काळाची व्याख्या पृष्ठभाग आणि उपपृष्ठभागावरील पाणी पुरवठ्याची कमतरता अशी केली जाते ज्यामुळे सामान्य आणि विशिष्ट गरजांसाठी पाण्याची कमतरता निर्माण होते [किमान पिण्याचे पाणी (८० टक्के), अन्न पिकाची गरज, आणि किमान औद्योगिक वापर (८० टक्के) (ज्यामुळे रोजगार निर्मिती होते)] उपजीविकेची गरज पूर्ण करण्यासाठी, मंजूर पीक पद्धतीनुसार उज्जनी अधिकारक्षेत्रामध्ये दोन रब्बी परिवलनांद्वारे ही विशिष्ट गरज पूर्ण करता येते. पाण्याच्या वाढत्या वापरामुळे साठा कमी होतो तेव्हा सरासरी पावसाच्या वेळीही अशी परिस्थिती उद्भवू शकते. मंजूर पीक पद्धतीनुसार, रब्बीच्या संपूर्ण गरजेसाठी पाण्याची गरज $९७८.२० + २५.४८ + ४०.७७ = १०४४.४५$ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) आहे. पूर्ण झालेल्या भागासाठी [वाइड पॅरा ३.२.२ (ड)]. दोन परिवलनांसाठी पाण्याची गरज सुमारे ४१८ दशलक्ष घनमीटर, तथापि, सध्या १५ ऑक्टोबर २०१५ रोजी जिवंत साठवणुकीत उपलब्ध पाणी २२१.५५ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) आहे. जे मंजूर पीक पद्धतीनुसार उज्जनी अधिकारक्षेत्र मध्ये दोन रब्बी परिवलन पूर्ण करण्यासाठी तूट/अल्प आहे. ही वस्तुस्थिती लक्षात घेता, जलशास्त्रीय दुष्काळाच्या या परिस्थितीवर मात करण्यासाठी समन्यायी वितरणाची गरज आहे. हे टंचाईच्या संकल्पनेशी सुसंगत असेल.

तथापि, आपल्याला असेही वाटते की, खालच्या प्रवाहात पाणी सोडण्यापूर्वी वरच्या प्रवाहातील प्रकल्पांमध्ये पुरेसे पाणी उपलब्ध असणे आवश्यक आहे. पिण्याच्या पाण्याची मूलभूत गरज (कमीत

कमी ८० टक्के) आणि कटिबद्ध औद्योगिक वापर (कमीत कमी ८० टक्के) वरच्या प्रवाहातील लोकांना आधी भेटले पाहिजे.

जलसंपत्ती प्रकल्पाचे नियोजन करताना कोणत्याही कामासाठी मृत साठवणुकीतून पाण्याचा वापर करण्याचा विचार केला जात नाही. सिंचनासाठी आणि साचलेले संध पाण्यामधून पाणी उचलण्याच्या मार्गाने उजनी प्रकल्पातील मृत साठवणुकीतून पाणी वापरण्यास बंदी आहे.

समन्यायी वितरण प्रक्रियेदरम्यान नदी वाहक प्रणालीतील प्रेषण नुकसानीसंदर्भात काही मुद्दे असू शकतात. समन्यायी वितरण पावसाळ्याच्या अखेरीस करावे लागते जेणेकरून नदी वाहक यंत्रणा संतृप्त अवस्थेत आहे आणि नुकसान होण्याची शक्यता कमी असते. प्रणालीतील काही प्रसारण नुकसान होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. समन्यायी वितरण करताना उप-खोऱ्यामध्ये प्रेषण नुकसान वरच्या आणि खालच्या जलाशयांद्वारे समन्यायी सामायिक केले जाणार आहे. सर्वसाधारणपणे, न्याय्य वितरण करताना प्रणालीतील प्रेषण नुकसान अंदाजे २५ टक्के क्रमाने आहे. त्यामुळे जर वरच्या जलाशयांमधील थेट संचयनाची टक्केवारी आणि खालच्या जलाशयांमधील प्रत्यक्ष फरक १५ टक्क्यांपेक्षा कमी असेल तर ते पुनर्वितरण करणे उपयुक्त ठरणार नाही. स्थलांतर आणि भौगोलिक घटकांमुळे बाष्पीभवनाचे नुकसान टाळता येत नाही.

भीमा उप-खोऱ्यात (उजनी धरणापर्यंत) उपलब्ध पाण्याचे समन्यायी वाटप करण्याची याचिकाकर्त्यांची मागणी आहे. यामुळे उजनी धरणातील पाणीटंचाईवर मात होण्यास मदत होईल.

प्रवाहाविरुद्ध संकुलातील साठवणूक स्थिती, उजनी धरणातील साठवणूक आणि ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात होणाऱ्या परतीच्या पावसाचा संभाव्य परिणाम लक्षात घेतल्यानंतर वरील मार्गदर्शक तत्वांनुसार वरच्या जलाशयांचे नियमन करणे तर्कशुद्ध ठरेल. अशा प्रकारे वरच्या आणि खालच्या जलाशयात उपलब्ध पाण्याचे समन्यायी वाटप ऑक्टोबर अखेरपर्यंत पूर्ण होणार आहे.

तथापि, खरीप हंगामातही पाण्याचे अंदाजे समन्यायी वाटप साध्य करण्यासाठी, वरच्या जलाशयातील साठवणुकीच्या स्थितीनुसार खरीप पिकांना संरक्षक (एक परिवलन) सिंचन उपलब्ध करून देण्यासाठी दरवर्षी १५ जुलै ते ३१ जुलै या कालावधीत वरच्या प्रवाहातील प्रकल्पांमधून पाणी सोडण्याची शक्यता आहे. तथापि, संपूर्ण उप-खोऱ्यासाठी पुढील वर्षाच्या १५ जुलैपर्यंत पिण्याच्या पाण्याची गरज प्रथम सुनिश्चित केली जाईल आणि जर अतिरिक्त पाणी उपलब्ध असेल तर वरच्या प्रवाहाला तसेच खालच्या जलाशयांना संरक्षक (एक) खरीप सिंचनाची शक्यता आहे. दरवर्षी ऑक्टोबर महिन्यात समन्यायी पाणी वाटपाचा निर्णय घेताना या खरीप वापराचा हिशेब केला जाईल.

ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात उजनी प्रकल्पातील साठवणुकीची स्थिती नियोजित थेट साठवणुकीच्या ६५ टक्के किंवा त्यापेक्षा जास्त असेल तर प्रवाहाविरुद्ध साठवणुकीतून पाणी सोडण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही.

ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात उजनी धरणातील साठवणूक स्थिती पाहून जलाशयांचे नियमन करण्यासाठी कार्यप्रणालीचे पालन केले पाहिजे असे आम्हाला वाटते. वरच्या धरणातील साठवणुकीची स्थिती प्रत्यक्ष खरीप वापरासाठी (पिण्याचे आणि कटिबद्ध औद्योगिक वापर) योग्य हिशोब विचारात घेतली जाईल. जलयुक्त दुष्काळ पडला असल्यास समन्यायी वितरणावर परिणाम झाला पाहिजे. पिण्याच्या पाण्याची ८० टक्के गरज पूर्ण करण्यासाठी सर्व जलाशयांमध्ये पाणी उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे आणि प्रकल्पांच्या अधिकारक्षेत्रामध्ये अन्नपिके पिकवण्यासाठी जास्तीत जास्त २ परिवलन देण्यासाठी आणि लोकांचे स्थलांतर रोखण्यासाठी ८० टक्के औद्योगिक गरजांसाठी उजनी प्रकल्पाच्या रब्बी पीक पद्धतीत ज्वारी (ज्वारी) आणि हरभरा लागवडीची तरतूद आहे. त्यामुळे दोन आवर्तनाने या शेतकऱ्यांची किमान अन्नाची गरज पूर्ण करतील. हे प्रकल्पावर अवलंबून असलेल्या लोकसंख्येच्या किमान सामान्य आणि विशिष्ट गरजा पूर्ण करण्याच्या आवश्यकतेशी सुसंगत आहे.

(सर्व दशलक्ष घनमीटर (Mm³) मध्ये)

संचयन	थेट संचयन आराखडा	थेट संचयन १५.१०.१५	खरीप वापर (२०१५)		०१.१०.२०१५ ते १५.०७.२०१६ पर्यंत साठवण/ कालव्यावर अवलंबून पिण्याच्या आणि वचनबद्ध औद्योगिक पाण्याची आवश्यकता		एकूण बाष्पीभवन नुकसान (१.१०.१५ ते १५.७.१६)	वाहक तोटा, असल्यास काही (१.१०.१५ ते १५.७.१६)	पाणी वापर [स्तंभ ४(ए)+ ४(बी)+५+६]	शिल्लक संचयन [स्तंभ २(बी)-७]	प्रकल्प नियोजनानुसार एकूण रब्बी आवश्यकता
			बिगर सिंचन	सिंचन	पिण्याचे	औद्योगिक					
१	२(ए)	२(बी)	३(ए)	३(बी)	४(ए)	४(बी)	५	६	७	८	९
भामा आसखेड	२१७.१३	२१५.५८	१.८१	०.३९	५.६८	०.८८	१३.५६	६६.८०	८६.९१	१२८.६७	८०.२७
कासारसाई	१६.०६	१५.१६	०.०७	४.५२	०.२२	०.०३	१.३९	३.८८	५.५२	९.६४	१३.७७

संचयन	थेट संचयन आराखडा	१५.१०.१५ रोजी थेट संचयन	खरीप वापर (२०१५)		०१.१०.२०१५ ते १५.०७.२०१६ पर्यंत साठवण/ कालव्यावर अवलंबून पिण्याच्या आणि वचनबद्ध औद्योगिक पाण्याची आवश्यकता		एकूण बाष्पीभवन नुकसान (१.१०.१५ ते १५.७.१६)	वाहक तोटा असल्यास काही (०१.१०.१५ ते १५.०७.१६)	पाण्याचा वापर [स्तंभ ४ए+४बी +५+६]	शिल्लक संचयन [स्तंभ २(बी)- ७]	प्रकल्प नियोजनानुसार एकूण रब्बी आवश्यकता
			बिगर सिंचित	सिंचित	पिण्याचे	औद्योगिक					
१	२(ए)	२(बी)	३(ए)	३(बी)	४(ए)	४(बी)	५	६	७	८	९
आंद्रा	८२.७५	८२.७५	०.६७	६.८७	२.७८	३.३६	६.१३	१९.५६	३१.८३	५०.९२	७.१८
वाडीवले	३०.३९	३०.३९	१.३४	१४.२९	४.२०	०.६९	४.३४	१७.७५	२६.९९	३.४०	१२.७३
खडक- वासला संकुल	८२५.६६	४५७.९८	९१.४३	११६.११	२७१.००	११.४८	६४.५८	१३९.१४	४८६.२०	-२८.२२	२५९.५७
पवना	२४०.९७	१९५.१९	७३.७२	११.२३	१७६.०३	२५.५३	१९.०६	१७.१९	२३७.८१	-४२.६२	१६.९९
चास-कमान (काल-मोडी समावेश)	२५७.१७	२११.३७	१.६८	५५.२२	४.५२	०.००	१५.५३	७९.०७	९९.१२	११२.२५	१५९.४०
एकूण	१६७०.१३	१२०८.४२	१७०.७३	२०८.६३	४६४.४३	४१.९७	१२४.५९	३४३.३९	९७४.३८	२३४.०५	५४९.९१
उजनी	१५१७.१९	२२१.५५	९९.४०	८१.४०	९८.२०	१६.५०	२६०.६४	६२५.५०	१०००.८४	-७७९.२९	८११.२७६

ऑक्टोबर २००६ मध्ये कृष्णा जल विवाद न्यायाधिकरण, नवी दिल्ली यांना शासनाने (अधिक्षक अभियंता, केडब्ल्यूडीटी, पुणे) सादर केलेल्या कागदपत्रानुसार बाष्पीभवन नुकसान वगळता एकूण रब्बीची आवश्यकता वरील सारणीच्या स्तंभ क्रमांक ९ मध्ये विचारात घेतली आहे.

पूर्ण रब्बी गरजेच्या मंजूर पीक पद्धतीनुसार पाण्याची आवश्यकता पूर्ण झालेल्या भागासाठी (बाष्पीभवन नुकसान वगळता) ८११.२७६ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) आहे (वरील सारणीच्या स्तंभ क्रमांक ९ मध्ये). दोन आवर्तनांसाठी पाण्याची आवश्यकता सुमारे ३२४.५१ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) आहे, तथापि, सध्या म्हणजे १५ ऑक्टोबर २०१५ रोजी, पाणी साठवणात २२१.५५ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) पाणी उपलब्ध आहे, ज्याला मंजूर पीक पद्धतीनुसार उजनी आदेशात दोन रब्बी परिवलने

पूर्ण होण्याची कमतरता आहे. या वस्तुस्थितीच्या अनुषंगाने, टंचाईच्या संकल्पनेशी सुसंगत असलेल्या जलयुक्त दुष्काळच्या या परिस्थितीवर मात करण्यासाठी न्याय्य वितरण आवश्यक आहे.

वरील तक्त्याच्या स्तंभ ६ मध्ये प्रेषण नुकसान ३४३.३९ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) आहे जो खूप जास्त आहे. प्रकल्प अधिकाऱ्याने पाण्याचा वापर अत्यंत काळजीपूर्वक व कार्यक्षमतेने करावा. त्यामुळे बचतीत सुमारे २०% परिणाम होतो म्हणजेच ३४३.३९ चे २०% = ६८.६७ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) इतकी बचत होईल जेणेकरून उप-खोऱ्यात पाणी उपलब्ध होईल.

उजनी जलाशयात पाण्याची कमतरता असल्याने प्रवाहाविरुद्ध आणि ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या वापरकर्त्यांमध्ये उप-खोऱ्यातील पाण्याच्या उपलब्धतेत तूट सामायिक करण्यासंदर्भात राज्य जल धोरणाच्या परिच्छेद २.८ (दुष्काळ व्यवस्थापन) यामधील तरतुदीनुसार पुणे आणि पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिकेच्या पिण्याच्या पाण्याची गरज भागविण्यासाठी २०% कपात लागू करण्यात यावी.

टाटा पॉवर कंपनीने मुळशी धरणातून ३०.०० दशलक्ष घनमीटर (Mm³) पाणी सोडण्याचे मान्य केले आहे. यापैकी पुणे जिल्ह्यातील मुळशी धरणाच्या पाण्याच्या वापरासाठी ४ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) आवश्यक आहे.

कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, पुणे यांनी खालील तक्त्यानुसार पिण्याचे पाणी , औद्योगिक वापर आणि वाहतुकीचे नुकसान यावर २०% कट लावल्यानंतर पाणी सोडावे.

साठवण	उपरोक्त सारणीच्या स्तंभ ४ ए नुसार पिण्याच्या पाण्याची आवश्यकता	२०% कट नंतर	वरील सारणीच्या स्तंभ ६ नुसार वाहतुकीचे नुकसान	२०% कट नंतर	वरील सारणीच्या स्तंभ ८ नुसार शिल्लक संचय	वरील सारणीच्या स्तंभ ९ नुसार एकूण रब्बीची आवश्यकता*	एका फिरत्या चक्रगतीसाठी रब्बी आवश्यकता*	सोडण्यासाठी पाणी (३+५+६-८)	टीका
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
भामा असखेड	५.६८	१.१४	६६.८०	१३.३६	१२८.६७	८०.२७	२०.०७	१२३.१०	
कासारसाई	०.२२	०.०४	३.८८	०.७८	९.६४	१३.७७	३.४४	७.०२	सोडत नाही
आंद्रा	२.७८	०.५६	१९.५६	३.९१	५०.९२	७.१८	१.७९	५३.५९	
वाडीवले	४.२०	०.८४	१७.७५	३.५५	३.४०	१२.७३	३.१८	४.६१	सोडत नाही
खडवासला संकुल	२७१.००	५४.२०	१३९.१४	२७.८३	-२८.२२	२५९.५७	६४.८९	-११.०९	सोडत नाही
पवना	१७६.०३	३५.२१	१७.१९	३.४४	-४२.६२	१६.९९	४.२५	-८.२२	सोडत नाही
चासकमान (काळमोडी सह)	४.५२	०.९०	७९.०७	१५.८१	११२.२५	१५९.४०	३९.८५	८९.१२	
		९२.८९	३४३.३९	६८.६८	२३४.०५	५४९.९१	१३७.४८	२६५.८१	

* रब्बीची गरज प्रकल्पाच्या मंजूर पीक पद्धतीनुसार आहे.

औद्योगिक वापराच्या २०% कपात झाल्यामुळे बचत सिंचनासाठी करावी लागेल. अशा प्रकारे टाटाच्या मुळशी धरणातील २६ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) पाण्यासह एकूण पाणी सोडले जाईल परंतु कासारसाई, वाडीवले, पावना, खडकवासला संकुल वगळता $२६५.८९ + २६.०० = २९१.८९$ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) आहे. सुमारे २५% प्रेषण नुकसानाचा विचार केल्यास उजनी जलाशयापर्यंत पोहोचणारे पाणी सुमारे $२९१.८९ \times ०.७५ = २१८.८६$ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) असेल. १५/१०/२०१५ रोजी २२१.५५ दशलक्ष घनमीटर पाणी उपलब्ध आहे. अशाप्रकारे उजनीमध्ये एकूण पाणी उपलब्ध असेल $२२१.५५ + २१८.८६ = ४४०.४१$ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3).

वरून हे दिसून येईल की प्रवाहाविरुद्ध प्रकल्पांमध्ये आधीपासूनच खरीप परिवलन आहे. एक रब्बी परिवलन देखील शक्य होईल. उजनी प्रकल्पासाठी खरीप आवर्तन झाले नाही, परंतु केवळ एक रब्बी परिवलन शक्य आहे आणि आवश्यकतेनुसार पिण्याच्या पाण्याची गरज २०% कपात करून पूर्ण केली जाईल. सोलापूर शहराच्या पिण्याच्या पाण्याची गरज भागवण्यासाठी उजनी जलाशयातून पाण्याची सोडण्याची गरज आहे जे टाकळी (औंज) बंधान्यापर्यंत पोहोचण्यासाठी सुमारे २३६ किलोमीटरचा प्रवास करते ज्यामुळे मोठ्या प्रमाणात हस्तांतरणाचे नुकसान होते.

प्रवाहाविरुद्ध बाजूस कोणत्याही जलाशयाची स्वतःची किमान गरजा भागविण्यासाठी पाण्याचा तुटवडा असतो (८०% पिण्याचे आणि वचनबद्ध औद्योगिक वापर), त्या जलाशयातून पाणी सोडले जाणार नाही. तथापि, उजनी जलाशयातून सिंचन हेतूने मृत साठ्यातून काढता येणार नाही याची खात्री केली पाहिजे.

शिवाय कोणत्याही प्रकल्पात खरीपाचा वापर नियोजित वापरापुरता मर्यादित असावा. ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात उजनी धरणातील नैसर्गिक साठवण स्थिती थेट नियोजित साठवणूकीच्या ६५% च्या वर किंवा त्यापेक्षा जास्त असेल तर विरुद्ध प्रवाहाच्या संचयनामधून पाणी सोडण्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही.

५.३ २०११ मध्ये ठरविल्यानुसार पाण्याच्या वापराच्या बदललेल्या प्राधान्यक्रमांचा विचार करून न्याय्य वितरण करताना प्रतिबद्ध औद्योगिक वापराचे संरक्षण केले पाहिजे का?

२०११ मध्ये, पाणी वापरास प्राधान्य देण्याचा निर्णय सरकारने घेतला, प्रथम पिण्याचे, दुसरे सिंचन आणि तिसरे औद्योगिक वापर. तथापि, २०११ मध्ये महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम २००५ मध्ये सुधारित करण्यात आले आहे आणि ज्या व्यक्तीला परवानगी आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीला किंवा संस्थांना संरक्षणाची तरतूद आहे, खाली वाचल्या गेलेल्या महाराष्ट्र

जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम सुधारित अधिनियम २०११ च्या कलम ३१ बी नुसार मंजूरी देण्यात आल्या आहेत;

३१ बी. या अधिनियमात किंवा सध्या अस्तित्वात असलेल्या कोणत्याही कायद्यात किंवा कोणतेही न्यायालय, न्यायाधीकरण किंवा अधिकाराचा निर्णय, आदेश, कोणत्याही व्यक्तीची किंवा जल वापरकर्त्यांचे ज्यांची परवानगी, विभागणी, मंजूरी, अधिकृतता यासह कोणत्याही गोष्टीचा समावेश आहे किंवा पाण्याचे अधिकार उच्च ऊर्जा समिती किंवा राज्य सरकारने मंजूर केले आहेत. १७ सप्टेंबर, २०१० ची कलम १ सुरु होण्याची तारीख आहे. महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण (दुरुस्ती व सातत्य) कायदा, २०११ हा या कायद्यातील तरतूदीनुसार मंजूर झाल्याचे मानले जाईल आणि त्यानुसार ते चालूच राहील आणि अशा कोणत्याही व्यक्तीची किंवा जलसंपत्ती संस्थेची नवीन परवानगी, वाटणी, पाणी काढण्यासाठी विभागणी, मंजूरी, अधिकृतता किंवा हक्क मिळवण्यासाठी आवश्यकता नाही.

म्हणूनच उपरोक्त तरतूदीनुसार मंजूर झालेल्या औद्योगिक वापरकर्त्यांसाठी परवानग्या आणि परवानग्यांचे न्याय्य वितरण करताना संरक्षित करणे आवश्यक आहे. पाण्याच्या वापराच्या प्राधान्यक्रमात बदल झाल्याने या परवानग्यांचा परिणाम होत नाही.

५.४ मसुद्याच्या परिस्थितीत न्याय्य वितरणाची मागणी पूर्ण करणे हे टाटाच्या मुळशी धरणातील पाणी भिमा उप-खोऱ्यामध्ये वळविणे शक्य व व्यवहार्य आहे की नाही ?

मुळशी धरणातून भीमा उप-खोऱ्यात ३० दशलक्ष घनमीटर (Mm³) पाणी कोणत्याही अटीशिवाय लोकांच्या हितासाठी एकवेळ उपाय म्हणून सोडल्याबद्दल श्री परांजपे, चीफ हायड्रो, टाटा पॉवर कंपनी, यांनी १६/१०/२०१५ रोजी ई-मेलमध्ये माहिती दिली. टाटा पॉवर कंपनीच्या पत्रासह ई-मेलची प्रत संलग्नक III म्हणून संलग्न आहे.

६.० तपशील:

वरील पार्श्वभूमीच्या दृष्टीने, २००५ कायद्याच्या कलम ११ (सी) अंतर्गत पाण्याचे न्याय्य वितरण मिळण्यासाठी खालील दिशानिर्देश देणे आवश्यक आहे असे आमचे मत आहे:

(ए) शेवटच्या जलाशयातील पाण्याचा साठा (या प्रकरणात, उजनी जलाशय) योजित केलेल्या थेट साठवणुकीच्या ६५ टक्क्यांपेक्षा कमी असेल तेव्हा उप-खोऱ्यामध्ये अंदाजे न्याय्य वितरण करावे लागेल. वास्तविक असल्यास प्रवाहाविरुद्ध जलाशयांच्या थेट साठवणुकीतील

पाण्याचे प्रमाण आणि कमी जलाशय १५ टक्क्यांपेक्षा कमी आहे, तर त्याचे पुनर्वितरण करणे उपयुक्त ठरणार नाही.

(बी) वरील मार्गदर्शकानुसार वरच्या जलाशयांचे नियमन करणे तार्किक असेल प्रवाहाविरुद्ध संकुलामधील संचयन स्थितीचा आढावा घेतल्यानंतर, उजनी धरणाच्या धरणातील जलसाठ्यातील साठवण ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात साधारणपणे होणाऱ्या परतीच्या पावसाचा संभाव्य परिणाम लक्षात घेता. अशाप्रकारे, प्रवाहाविरुद्ध आणि ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या जलाशयांमध्ये उपलब्ध पाण्याचे न्याय्य वितरण ऑक्टोबरच्या अखेरीस प्राप्त होईल. तथापि, खरीप हंगामातही पाण्याचे अंदाजे न्याय्य वितरण साध्य करण्यासाठी, ही शक्यता आहे प्रवाहाविरुद्ध जलाशयांमधील साठवण स्थितीवर अवलंबून असलेल्या ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या उजनी जलाशयाच्या आदेशात खरीप पिकांना संरक्षणात्मक सिंचन देण्यासाठी १५ जुलै ते ३१ जुलै या कालावधीत प्रवाहाविरुद्ध प्रकल्पांमधून पाण्याचे विसर्ग शोधले जाऊ शकते. तथापि, उप-खोऱ्यासाठी पुढील वर्षाच्या १५ जुलैपर्यंत पिण्याच्या पाण्याची आवश्यकता प्रथम सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे आणि जर अतिरिक्त पाणी उपलब्ध असेल तर, हे विचारात घेतल्यास, फक्त प्रवाहाविरुद्ध तसेच ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या जलाशयांसाठी संरक्षक (एक) खरीप सिंचनाची शक्यता विचारात घेतली पाहिजे. दरवर्षी ऑक्टोबर महिन्यात पाण्याचे न्याय्य वितरण करण्याचे ठरविताना खरिपाचा हा वापर केला जाईल. उप-खोऱ्यांमधील सर्व प्रकल्पांमध्ये खरीपचा वापर ८०% नियोजित वापरापुरता मर्यादित किंवा कमी त्रासदायक स्थितीत असावा. जर अपवादात्मक परिस्थितीत वास्तविक खरीप वापर नियोजित वापरापेक्षा जास्त असेल तर वास्तविक खरीप वापर न्याय्य वाटपाचा निर्णय घेताना विचारात घ्यावा लागेल. कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, पुणे यांनी खरिपाचा वापर ८०% किंवा त्यापेक्षा कमी मर्यादित ठेवावा आणि खरिपाच्या वापरावेळी सर्व प्रकल्पांवर लक्ष ठेवले पाहिजे.

सी) ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात उजनी प्रकल्पातील साठवण स्थिती नियोजित थेट संचयन ६५% किंवा त्यापेक्षा जास्त असेल तर वरच्या भागातील साठ्यामधून पाणी सोडण्याचा प्रश्न उदभवत नाही.

डी) वरच्या बाजूस कोणत्याही जलाशयात स्वतःच्या पिण्याच्या पाण्याची गरज भागविण्यासाठी व औद्योगिक वापरासाठी पाण्याची कमतरता असल्यास त्या जलाशयातून पाणी सोडले जाणार नाही.

- ई) उजनी जलाशयातून सिंचनाच्या हेतूने मृत साठवणूकीमधून पाण्याचा निचरा होण्याची खात्री केली पाहिजे.
- एफ) हे सुनिश्चित केले पाहिजे की के.टी. वियरच्या सुयांनी या आदेशाअंतर्गत केलेल्या प्रकाशनात अडथळा आणू नये. प्रकाशन कालावधीत उजनीच्या नदी व साचलेल्या संथ पाण्याच्या भागावर पंप व त्याचा विद्युत पुरवठा बंद करावा.
- जी) जलाशयाचे काम पूर्ण झाल्यानंतर कालव्याच्या सल्लागार समितीची भूमिका प्रकल्प पातळीवर सुरू होईल. शेवटच्या भागाच्या वापरकर्त्यांच्या पाण्याचा वाटा रब्बी हंगामाच्या सुरुवातीस कालवा सल्लागार समितीच्या बैठकी घेऊन व जल वापरकर्त्यांच्या संघटनेच्या प्रतिनिधींसह निश्चित केला पाहिजे. कार्यप्रदर्शन अर्थात लक्ष्य आणि यशाचे पुनरावलोकन करण्यासाठी हंगामानंतरच्या बैठका देखील आयोजित केल्या जातात. जल वापरकर्त्यांच्या संघटनेबरोबर आधीच्या व नंतरच्या हंगामातील बैठकींचे इतिवृत्तांत काढले पाहिजेत आणि महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम आणि जल वापरकर्त्या संघटनेच्या प्रती असलेल्या सरकारी संकेतस्थळावर (वेबसाइटवर) ठेवल्या पाहिजेत.
- एच) कालवा प्रणालीच्या शेपटीच्या शेवटी असलेल्या जल वापरकर्त्यांच्या संघटनेला शेपटी ते डोके सिंचनाची खात्री करून त्यांच्या योग्य हक्कांच्या पात्रतेबद्दल आश्वासन दिले पाहिजे.
- आय) जिल्हाधिकारी (पुणे आणि सोलापूर), महानगरपालिका आयुक्त (पुणे, पिंपरी-चिंचवड आणि सोलापूर), पोलिस अधीक्षक (पुणे आणि सोलापूर), मुख्य अभियंता महाडिसकॉम, पुणे आणि बारामती हे कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, पुणे यांना या आदेशाच्या अंमलबजावणीसाठी सहाय्य करतील.
- जे) सिंचनाचे पाणी बिगर-सिंचन हेतूने वळविण्याची उच्च मर्यादा असणे आवश्यक आहे. परिणामी सिंचन क्षेत्राची डागडुजी वेळोवेळी सरकारने करावी. सरकारने या आदेशाच्या तारखेपासून आठ आठवड्यांत यासाठी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाला वेळापत्रक दिले पाहिजे.
- के) जलसंपत्ती विभागाने सर्व महानगरपालिकांना दरडोई १५० लिटर प्रति दिन + २०% वितरण यंत्रणेत नुकसान भरपाईसाठी पाणीपुरवठा करावा. जलयुक्त दुष्काळ वर्षात यासाठी २०% कपात लागू आहे.

- एल) उजनी जलाशयातून थेट पिण्याच्या व औद्योगिक पाणीपुरवठ्यासाठी बंद पाईप लाईनचा प्रस्ताव सोलापूर महानगरपालिकेने वेळोवेळी अंमलात आणला पाहिजे व टाकळी (औंज) यांना पुरविला जाणारा पाण्याचा अपव्यय टाळला पाहिजे.
- एम) बिगर सिंचन हेतूने महानगरपालिकांना सांडपाणी प्रक्रिया करणे आणि शुद्ध पाण्याचा वापर करणे बंधनकारक केले पाहिजे. त्यांच्याशी केलेल्या करारामध्ये यासाठी तरतूद केली पाहिजे. जलसंपत्ती विभाग, सोलापूर महानगरपालिकेने औद्योगिक / औष्णिक उर्जा वापरासाठी सांडपाणी वापरून उजनी जलाशयातील ताज्या पाण्याची गरज कमी करावी.
- एन) कोणत्याही प्रकल्पाच्या पाण्याच्या पाण्याचे उपसा मंजूर पाणी वापर नियोजनापुरते मर्यादित ठेवावे लागेल. अनधिकृत पंपिंगवर सरकारने कडक नियंत्रण ठेवले पाहिजे. महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाला कळविण्याची कारवाई केली.
- ओ) पूर काळात, सामान्य जलाशय कृती पूर नियंत्रणावर जाईल.
- पी) वरच्या बाजूच्या प्रकल्पांवर, पावसाळ्याचे प्रवाह वळण कालवा, पूर कालवे, नद्या व खरीप वापरासाठी नद्यांमधून प्रकल्प आदेशाबाहेर वाहते, किंवा उजनी जलाशय पूर्ण डिझाइन केलेल्या क्षमतेपर्यंत पोचल्यानंतरच शेतातील तलाव भरण्याची परवानगी आहे.
- क्यू) पीक पद्धतीमध्ये स्वातंत्र्यासह भूजल संयुक्त वापरासह पृष्ठभागाच्या पाण्याचा कार्यक्षमतेने वापर करण्यासाठी, सरकारने एका वर्षाच्या आत उजनी अधिक्षेत्राचे वर्णन केले पाहिजे आणि महाराष्ट्र सिंचन पद्धतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम कायदा २००५, अन्वये जल वापरकर्त्यांच्या संघटनेच्या स्थापनेस प्रोत्साहन द्यावे आणि प्रत्येक जल वापरकर्त्या संघटनेला पाणी कोट्याचे वाटप केले पाहिजे जेणेकरून त्यांना वाटप कोट्यात पिकाची योजना करता येईल.सन २००५ मध्ये महाराष्ट्र सिंचन पद्धतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम कायदा अस्तित्वात आला आहे आणि उजनीच्या आदेशासाठी अद्याप स्पष्ट करण्यात आलेली नाही, सरकार महाराष्ट्र सिंचन पद्धतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम २००५ च्या कलम १ (३) च्या तरतूदीचा उपयोग करू शकेल आणि अंमलबजावणीसाठी वेगवेगळ्या तारखा देऊ शकेल. महाराष्ट्र सिंचन पद्धतीचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम कायदा २००५ च्या कलम २२ (१) नुसार पुनर्वसन कार्याच्या अंमलबजावणीत अर्थसंकल्पीय अडचणी दूर करण्यास मदत होईल.
- आर) महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, पुणे चे कार्यकारी संचालक, परिच्छेद ५.२ मध्ये नमूद केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार न्याय्य वितरण करण्यासाठी दरवर्षी सर्व वरच्या बाजूच्या

जलाशयांच्या कामकाजासाठी जबाबदार असतील. परिच्छेद ५.२.१ मध्ये ठरविलेल्या कार्यपद्धतीचा दरवर्षी न्याय्य वितरण करण्यासाठी पुनरावृत्ती करणे आवश्यक आहे.

एस) कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, पुणे यांनी दरवर्षी १५ ऑक्टोबर रोजी उजनी जलाशय आणि सर्व वरच्याबाजूच्या साठवणीच्या साठवण स्थितीचा आढावा घ्यावा. जुलैच्या शेवटच्या पंधरवड्यात किंवा ऑक्टोबरमध्ये खरीप हंगामात अंमलबजावणीत कोणतीही अडचण आली असेल तर त्यांनी नेमक्या तारखेनंतर २-३ दिवसांच्या आत थेट स्पष्टीकरणासाठी प्राधिकरणाकडे संपर्क साधावा. जलविद्युत दुष्काळाच्या एका वर्षात, त्याने ऑक्टोबरच्या अखेरीस समतोल वितरणाचा अभ्यास पूर्ण केला पाहिजे.

वरील निष्कर्ष आणि दिशानिर्देशांसह, याचिका आणि अनुप्रयोगांची निकालात काढली जाते.

सही/-
(चित्कला झुतरी)
सदस्य (अर्थव्यवस्था)

सही/-
(एस. व्ही. सोडल)
सदस्य (अभियांत्रिकी)

(डॉ. सुरेश कुलकर्णी)
सचिव

विषय: आरई: महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण- वरील भीमा उप-खोऱ्यात पाण्याचे न्याय्य वितरण

च्या कडून: पाटील अश्विनीकुमार जी (agpati@tatapower.com)

च्या साठी: mwrrralibrary@yahoo.co.in:

सीसी: mdparan@tatapower.com; msgupte@tatapower.com;

तारीख: सोमवार, ५ ऑक्टोबर २०१५ ४:५० दुपारी

प्रिय महोदय,

यात वरील विषयासंबंधी ३० सप्टेंबर २०१५ च्या आपल्या पत्राचा संदर्भ आहे.

अलीकडेच आम्हाला पुण्यातील सिंचन विभागाकडून अशाच प्रकारचे पत्र मिळाले असून आम्ही त्यांच्याशी २३ सप्टेंबर २०१५ रोजी पत्राद्वारे संपर्क साधला आहे. त्याची प्रत संलग्न आहे.

पुण्यातील सिंचन विभागाला लिहिलेल्या संलग्न पत्राला ८ ऑक्टोबर रोजी मुंबईत होणाऱ्या सुनावणीसाठी आमच्या बाजूने प्रस्ताव मानले जाऊ शकते.

आम्ही ८ ऑक्टोबर २०१५ रोजी मुंबईत सुनावणीला उपस्थित राहणार आहोत.

नमस्कार,

अश्विनीकुमार पाटील

मुख्य - भिरा जलविद्युत केंद्र

टाटा पॉवर कंपनी लिमिटेड, पीओ भिरा, माणगाव, जिल्हा रायगड ४०२ ३०८, महाराष्ट्र, भारत

Extn ६६११ थेट: ६६३१ फॅक्स: ०२१४० २६००९० मोबाइल: +९१ ८१४९०९५०४९

ईमेल: agpatil@tatapower.com

संकेतस्थळ: www.tatapower.com

फेसबुक: www.facebook.com/TataPower

ट्विटर: www.twitter.com/TataPower

च्या कडून: महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण [मेल टू :mwrralibrary@yahoo.co.in]
पाठवले: ०१ ऑक्टोबर २०१५ १३:१९
च्या साठी: परांजपे महेश डी; पाटील अश्विनीकुमार जी
विषय: महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण — वरील भीमा उप-खोऱ्यात पाण्याचे न्याय्य वितरण.

प्रति,
श्री. महेश परांजपे
खोपोली.

महोदय,
कृपया अप्पर भीमा उप-खोऱ्यात पाण्याचे समन्यायी वाटप यासंदर्भात ३०/०९/२०१५ रोजी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण पत्र क्रमांक ५८४ सह येथे शोधा.

आपला आभारी,
महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण, (एमडब्ल्यूआरआरए)

९ वा मजला, केंद्र -१, जागतिक व्यापार केंद्र,

कफ परेड, मुंबई - ४०० ००५.

फोन नंबर ०२२ - २२१५ २०१९

फॅक्स क्रमांक ०२२- २२१५ ३७६५

हा ईमेल सिमॅन्टेक ईमेल सिक्युरिटी.क्लाउड सर्व्हिसने स्कॅन केला आहे. अधिक माहितीसाठी कृपया <http://www.symanteccloud.com> भेट द्या.

या ईमेलद्वारे समाविष्ट आणि प्रसारित केलेली माहिती टाटा पॉवर कंपनी लिमिटेडची गोपनीय आणि मालकीची आहे आणि ती फक्त केवळ पत्ता संबंधी वापरण्यासाठी समाविष्ट केली आहे. जर तुम्ही इच्छित प्राप्तकर्ता नसाल तर तुम्हाला कळवले जाते की या ईमेल किंवा सामग्रीचा कोणताही प्रसार किंवा कॉपी करण्यास सक्त मनाई आहे. जर हा संदेश तुमच्यासाठी अभिप्रेत नसेल तर तुम्हाला हा ईमेल ताबडतोब डिलीट करण्याची आणि प्रवर्तकास कळवण्याची विनंती केली जाते.

संलग्नक

- पुणे पाणी टंचाई आयडीला पत्र. पीडीएफ (५६९.६० के.बी.)

संदर्भ : जीएसके/टीसी-डी५/५१८

तारीख : २३ सप्टेंबर, २०१५

प्रति,

अधीक्षक अभियंता,

पुणे सिंचन सर्कल, पुणे

संदर्भ: पत्र क्र. पीआयसी/पीबी-५/७६११/२०१५ तारीख ०९/०९/२०१५

विषय: टंचाईसदृश परिस्थितीत मुळशी आणि इतर टाटा धरणांमधून पाणी सोडणे

प्रिय महोदय,

यामध्ये ०९/०९/२०१५ रोजी आम्हाला मिळालेल्या वरील विषय पत्राचा संदर्भ आहे. महाराष्ट्राच्या इतर भागांप्रमाणेच धरणांच्या पाणलोट क्षेत्राच्या भागातही कमी पाऊस पडला आहे. प्रत्येक धरणासाठी लागणारी माहिती परिशिष्ट १ मध्ये जोडलेली आहे.

प्रत्येक धरणासाठी या टंचाई परिस्थितीत पाणी सोडण्याबाबत आमचे मूल्यांकन खालीलप्रमाणे आहे.

१) वालवान आणि शिरवता धरणे - या धरणांतील पाणी खोपोली जलविद्युत केंद्रात पोहोचवले जाते. खालच्या बाजूला, निर्मिती नंतर सोडल्या जाणाऱ्या पाण्याचा उपयोग खोपोली नगरपरिषद, पातालगंगा नदीकाठीची गावे व पातालगंगा + रसायनी परिसरातील महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ औद्योगिक पट्ट्याने केला आहे. वरच्या बाजूस, लोणावळा शहर (२२.५ दशलक्ष लिटर प्रती दिन (MLD)) आणि पुण्याच्या दिशेने विविध गावांच्या पिण्याच्या पाण्याची गरज भागविण्यासाठी पाणी कारला प्रादेशिक पाणीपुरवठा योजना (०.९३ दशलक्ष लिटर प्रती दिन (MLD)) आणि डोंगरगाव कुसगाव पाणीपुरवठा योजना (१.१४ दशलक्ष लिटर प्रती दिन (MLD)) द्वारे काढले जाते. दोन्ही धरणांमधून नदी खोऱ्यात पाणी सोडण्यासाठी कोणतीही तांत्रिक तरतूद नाही (संलग्नक १ मध्ये सूचीबद्ध). पाहिले जाऊ शकते, कृष्णा खोऱ्याला शक्य नसल्यामुळे ही धरणे वरच्या आणि खालच्या प्रवाहाला पाणी पुरवत आहेत.

२) ठोकरवाडी धरण - या धरणातून भिवपूरी जलविद्युत केंद्रात पाणी पोहोचवले जाते, नदीकाठच्या बाजूला निर्मिती नंतर सोडण्यात येणारे पाणी पिण्यासाठी, सिंचन व औद्योगिक उद्देशाने उल्हासनगर, बदलापूर व कर्जत क्षेत्रासाठी पूर्णपणे बांधील आहे. या धरणातून नदी खोऱ्यात पाणी सोडण्याची तांत्रिक तरतूद नाही (संलग्नक १ मध्ये सूचीबद्ध). तथापि काही आपत्कालीन परिस्थिती पाण्याच्या टँकरद्वारे पूर्ण केली जाऊ शकते.

३) मुळशी धरण - या धरणातून भिरा जलविद्युत केंद्रात पाणी पोहोचवले जाते, मुळशी धरणात पुण्याच्या दिशेने सिंचन विसर्जनासाठी एक बोगदा आहे (तपशील परिशिष्ट १ मध्ये दिला आहे). तलावातील आवक नुसार जास्तीत जास्त ३४ दशलक्ष घनमीटर (MCM) सोडण्यासाठी आमचा महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळशी करार आहे. त्यामुळे धरणातील तलावाच्या पातळीनुसार १ ते ७ दशलक्ष घनमीटर (MCM) / महिन्याच्या दराने बोगद्यातून पाणी सोडणे व्यवहार्य आहे. तथापि, यामध्ये मुंबईग्राहकांवर परिणाम होऊ नये म्हणून महाराष्ट्र सरकारकडून सुमारे ३५ - ४० दशलक्ष युनिट्स (MUs) ऊर्जा खर्च कमी होईल.

दूर वाहून नेणाऱ्या पाटातील ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या प्रवाहाची गरज दिवसाला सुमारे १.२ दशलक्ष घनमीटर (MCM) / दिवस आसपास असते. इतर सर्व अनिवार्य सोडती (पिण्याचे पाणी सोडणे, नदी भरणे, बाष्पीभवनाचे नुकसान इत्यादी) लक्षात घेता पुण्याच्या दिशेने सोडण्यासाठी सुमारे ३० दशलक्ष घनमीटर (MCM) पाणी उपलब्ध आहे. आवक ८३८ दशलक्ष घनमीटर (MCM) किंवा त्यापेक्षा अधिक असल्यास ३४ दशलक्ष घनमीटर (MCM) सोडण्याची तरतूद महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ करारात आहे. यावर्षी करारानुसार मुळशीच्या बाहेरील बोगद्याद्वारे ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या प्रवाहात १० दशलक्ष घनमीटर (MCM) पाणी सोडावे लागते. तथापि, दुष्काळामुळे हे वर्ष याला अपवाद ठरू शकते आणि आम्ही सुमारे ३० दशलक्ष घनमीटर (MCM) पाणी सोडण्याचा प्रयत्न करू शकतो. मुळशी येथून संभाव्य सुटका खालील अटींवर एकत्रितपणे संबोधित करून करता येते.

१. खालच्या बाजूच्या रिलीजसाठी सर्वोत्तम मर्यादा निश्चित करा (रायगड परिसरातील दूर वाहून नेणारा पाट वापरकर्ते).
२. मुंबई परिसरातील प्रसारणाच्या अडथळ्यांवर मात करण्यासाठी पिढी सांभाळा.
३. महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोग, वर्षाची पिढी खास प्रकरण म्हणून सर्वसाधारण रचना ऊर्जेपेक्षा कमी असली तरी निश्चित खर्चाच्या वसुलीला परवानगी देणार आहे.

या परिस्थितीवर विधायक तोडगा काढण्यासाठी वरील पुढील चर्चा करण्यास आम्ही नेहमीच तयार असतो.

धन्यवाद,

तुमचा विश्वासू,

एम. डी. परांजपे

प्रमुख (जलविद्युत आणि आणि अक्षय ऑपरेशन्स)

**टाटा
परिशिष्ट १**

१. २१-०९-२०१५ चे संचयन

विभाग	तलाव सामग्री	
खोपोली	(दशलक्ष घनमीटर (MCM))	(%)
भीरा	३९२.५७	७५.१%
भीवपुरी	१७६.६९	५०.१%
शीरवता	११६.३१	५८.९%
वाल्वन	३८.२२	५३.०%
लोणावळा	२.७१	२३.१%
एकूण	७२६.५	६२.८%

२. वीज निर्मितीसाठी पश्चिमेकडे पाण्याचे विचलन

वर्ष	एकूण पाणी वळवले आणि वीज निर्मिती झाली									
	खोपोली पॉवर स्टेशन			भीवपुरी पॉवर स्टेशन		भीरा पॉवर स्टेशन		एकूण टाटा पॉवर Hydro		
	लोणावळा, वाल्वन, शीरवता	एकूण दशलक्ष घनमीटर (MCM) मध्ये	दशलक्ष युनिट्स (MUs) मध्ये वीज निर्मिती	ठोकरवाडी विचलन एमसीएम	दशलक्ष युनिट्स (MUs) मध्ये वीज निर्मिती	मुळशी विचलन दशलक्ष घनमीटर (MCM) मध्ये	दशलक्ष युनिट्स (MUs) मध्ये वीज निर्मिती	विचलन दशलक्ष घनमीटर (MCM) मध्ये	दशलक्ष युनिट्स (MUs) मध्ये वीज निर्मिती	
२०११-१२	तीन तलावांमधील	२२३	२८१	१९६	२४९	८३७	९९१	१२५६	१५२०	
२०१२-१३	विचलन	२२९	२९०	२३९	३०३	७३५	८६६	१२०३	१४६०	
२०१३-१४	संयुक्तपणे मानले जाते.	२४६	३११	२४२	३०८	८३८	९९७	१३२६	१६१६	
२०१४-१५	तलाव	२२८	२८७	२६०	३२८	६६७	८०६	११५५	१४२१	
२०१५-१६ (२१ सप्टेंबर १५)	संयुक्तपणे जोडलेले आहेत आणि त्याच	६८	८५	३७	४६	१८३	२१७	२८८	३४८	
एकूण	जलवाहक प्रणालीला खाद्य देतात.	९९३	१२५४	९७४	१२३४	३२६०	३८७८	५२२८	६३६६	

कृष्णा जल विवाद न्यायाधिकरण पुरस्कार विचलन मर्यादा: आमच्याकडे वळणासाठी दोन मर्यादा आहेत.

- कोणत्याही एका पाणी वर्षात जास्तीत जास्त १५४३ दशलक्ष घनमीटर (MCM)
- ६०३१ दशलक्ष घनमीटर (MCM) ची पाच वर्षांची Rolling मर्यादा

दोन्ही मर्यादा लक्षात घेता पाण्याचे वर्ष उपलब्ध असलेला कोटा ११९५ दशलक्ष घनमीटर (MCM) आहे.

३. उतार असलेल्या नदीच्या भागाच्या बोगद्याद्वारे जास्तीत जास्त विसर्ग करणे

४. विसर्ग क्षमतेवर निर्बंध:

शिरवाटा, वालवान, लोणावळा धरणे: या धरणांमधील पाण्याची पातळी भरून वाहते दरवाजे खिडकीच्या खालच्या पातळीपेक्षा खाली आहे (अशा प्रकारे पुण्याकडे नदीत पाणी सोडण्यास मनाई आहे) आणि या बंधान्यासाठी नदीचे खोरे नाही.

ठोकरवाडी धरण: या धरणात नदीचे भाग नाहीत आणि पाण्याची पातळी waster बंधान्याच्या पातळीच्या खाली आहे. पाटबंधारे विभाग आंध्र धरण सांभाळत आहे. जे पुण्याकडे ठोकरवाडी धरणाच्या खालच्या बाजूला आहे.

मुळशी धरण: या धरणाला ओव्हरफ्लो ऑपरेशन साठी ७ रेडियल दरवाजे आहेत ज्यामुळे मुळा नदीत फक्त तलावाच्या सामग्रीवर ६०% पाणी सोडले जाऊ शकते. धरणातील खिडकीच्या खालच्या पातळीवर सध्याची पाण्याची पातळी ६००.६० मीटर पेक्षा जास्त आहे, परंतु नियंत्रित आवर्तन सोडण्याचा पातळीच्या खाली म्हणजेच ६०४.७० मीटर. सध्याची पाण्याची पातळी ६०२.६५ मीटर आहे. धरणातील पाण्याच्या पातळीवर आऊटलेट बोगदा विसर्ग अवलंबून असतो. सध्याच्या पाण्याच्या पातळीवर अंदाजे डिस्चार्ज १०० क्युसेक्स आहे जो दर महिन्याला ७ दशलक्ष घनमीटर (MCM) इतका आहे. धरणाच्या तलावाचा पातळीवर पडण्यासह किमान ड्रॉ डाऊन पातळी (MDDL) मधील शून्यपर्यंत घसरत राहिल. पूर्ण पुरवठा पातळी ६०६.१० मीटरवर आऊटलेट बोगद्यामध्ये जास्तीत जास्त १५० क्युसेक्स विसर्ग होईल.

५. वीजनिर्मितीवर संभाव्य परिणाम: आमच्या Hydros वरील पाण्याचे दर अंदाजे ०.८३ दशलक्ष घनमीटर (MCM) / दशलक्ष युनिट (MU) आहेत. मुळशी तलावापासून पुण्याच्या दिशेने ३० दशलक्ष घनमीटर (MCM) पाण्याचे विचलन केल्यास ३६.३ दशलक्ष युनिट्स (MUs) उत्पादन घटेल.

६. **Peak hours आणि off peak hours मधील उत्पादन कमी झाल्यावर राष्ट्रीय विजेच्या जाळ्यांमधून विजेची उपलब्धता:** मुंबईतील जादा गरज पूर्ण करण्यासाठी हायड्रो प्रकल्प peak unit म्हणून वापरले जातात. ते off peak दरम्यान फार क्वचित वापरले जातात व प्रमुख थर्मल क्षमता कमी असेल तर वापरले जातात. राष्ट्रीय विजेच्या जाळ्यांमधून ज्यादा ऊर्जेची आवश्यकता कमी कालावधीच्या वीज खरेदी कराराद्वारे किंवा विद्युत विभागाकडून वीज खरेदी करून पूर्ण केली जावी. दोन्ही पर्यायांची व्यवहार्यता त्या कालावधीतील विजेच्या किमतीवर अवलंबून असते. ऑफ पिक पॉवर पेक्षा पीक पॉवर नेहमीच महाग असते. Peak hour च्या काळात मुंबईत वीज पुरवणे ही आणखी एक गंभीर बाब आहे, त्यामुळे जलविद्युत निर्मिती आवश्यक आहे. जलविद्युत निर्मिती हा मुंबई प्रेषण प्रणालीचा एक भाग आहे.
७. **पिण्याच्या पाण्यावर / सिंचनावर / औद्योगिक पाणीपुरवठा योजना ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेचे पावर हाऊस एरिया (कोकण क्षेत्र) यावर होणारा परिणाम:** वरील माहिती मध्ये काही तपशील समाविष्ट आहेत. शेतीसाठी पाणी सोडल्यानंतर त्या भागातील पाण्याचे नियंत्रण पाटबंधारे मंडळातर्फे केले जाते. पिण्याच्या पाण्याच्या योजनांचा तपशील, औद्योगिक पाण्याचा वापर इ. माहिती या कार्यालयांमध्ये मिळेल.
८. **जलसंपत्ती विभागासह झालेल्या करारातील कायदेशीर बाबी:** महाराष्ट्र शासनाशी झालेल्या करारामुळे आम्हाला कृष्णा जल विवाद न्यायाधिकरण पुरस्कार कोट्यात वीज निर्मितीसाठी तलावांमधून पाणी काढता येते. निर्मितीनंतर सोडल्या जाणाऱ्या पाण्यासाठी आम्ही जलसंपत्ती विभागाशी कुठल्याही प्रकारचा औपचारिक करार केलेला नाही. शेतीसाठी दररोज सोडले जाणारे पाण्याचे आवर्तन महिन्याच्या सुरुवातीस ठाणे पाटबंधारे मंडळाला कळविले जाते. आम्ही कधीकधी ठाणे पाटबंधारे मंडळाकडून पाण्याची मागणी पूर्ण करण्यासाठी शेवटच्या भागाचे विसर्ग समायोजित करण्याच्या विनंत्याचा विचार करतो.
९. **निसर्ग आणि निर्मितीतील घट यामुळे आर्थिक पैलूंवर होणारा परिणाम :** मुंबईतील ग्राहकांना पॉवरची व्यवस्था करण्याव्यतिरिक्त निर्मितीतील घट कमी झाल्यामुळे जलविद्युत प्रकल्पांच्या निश्चित खर्च वसुलीवर ही परिणाम होईल कारण त्याचा ऊर्जा निर्मितीची संबंध आहे. प्रत्येक केंद्राच्या आराखडा ऊर्जेच्या खाली असलेल्या निर्मितीतील कोणत्याही घटीचे त्याप्रमाणात अनुमत निश्चित खर्च पुनर्प्राप्ती वर परिणाम होईल. या विषयावर महाराष्ट्र विद्युत आयोगाशी चर्चा होणे आवश्यक आहे.

पुणे पाटबंधारे मंडळ, पुणे
न्यायसंगत वितरणासाठी संचयन स्थिती आणि त्यापासून आवश्यक गरजा (२०१५-१६)

M.Cum मध्ये पाण्याचा वापर / आवश्यकता.

संचयन	योजनेचे थेट संचयन	१५.१०.१५ ला थेट संचयन	खरीपचा वापर (२०१५)		पिण्याचे पाणी आणि नियोजित औद्योगिक पाण्याचा साठा / कालवा फॉर्मवर विकास आवश्यक आहे		खरीप वगळता प्रकल्प अहवालानुसार बाष्पीभवनांचे एकूण नुकसान (१.१०.१५ ते १५.७.१६)	वाहतूक तोटा, काही असल्यास (१.१०.१५ ते १५.७.१६)	पाण्याचा वापर [स्तंभ (४अ+४ब)+ (५)+(६)]	शिल्लक संचयन [स्तंभ (२ब)-(७)]	रब्बीची गरज
			पिण्याचे	सिंचनाचे	पिण्याचे	औद्योगिक					
१	२(अ)	२(ब)	३(अ)	३(ब)	४(अ)	४(ब)	५	६	७	८	९
१) भामा आसखेड	२१७.१२५	२१५.५८३	१.८१४	०.३९०	५.६७७	०.८७५	१३.५६	६६.७९८	८६.९१	१२८.६७३	८०.२६६
२) कासारसाई	१६.०६०	१५.१६	०.०७१	४.५२	०.२२१	०.०३	१.३९	३.८७९	५.५२	९.६४	१३.७६९६
३) आंध्रा	८२.७५०	८२.७५	०.६६७	६.८७	२.७८	३.३६	६.१३	१९.५६	३१.८३	५०.९२	२६.४७४
४) वडीवले	३०.३९०	३०.३९	१.३४३	१४.२९	४.२०२	०.६९१	४.३४४	१७.७५	२६.९८७	३.४०३	१२.७३३
५) खडकवासला संकुल	८२५.६६	४५७.९८	९१.४३	११६.११	२२८.३७	११.४८	६४.५८	१३९.१४	४४३.५७	१४.४१	२५९.५७३
६) पवना	२४०.९७	१९५.१९	७३.७२	११.२३	१७६.०३	२५.५३	१९.०६	१७.१९	२३७.८१	-४२.६२	३५.९६
७) चासकमान (कालमोडी सह)	२५७.१७	२११.३७	१.६८	५५.२२	४.५२	०.००	१५.५३	७९.०७	९९.१२	११२.२५	१५९.४०
एकूण		१२०८.४२३	१७०.७२५	२०८.६३	४२१.७९८	४१.९६६	१२४.५९४	३४३.३८२	९३१.७४	२७६.६८३	५८८.१७५६

- एन.बी:- १) स्तंभ (४) सर्व संभाव्य अवलंबून लोकसंख्या एकत्रित करण्यासाठी माहिती, शासकीय आदेशाप्रमाणे / डी. डी. १०.८.२००४ (प्रत संलग्न) आणि तदर्थ नाही. दस्तऐवज योग्य प्रमाणीकरणाद्वारे समर्थित केले जाईल.
- २) Col. (८) नवीन मंजूर पीक पद्धतीनुसार. मंजूर प्रकल्प अहवालातील मंजूर पीक पद्धतीसह रब्बीतील पाण्याच्या वापराची प्रत जोडावी.
- ३) मुठा कॉम्प्लेक्समध्ये (i) टेमघर (ii) वारसगाव (iii) पानशेत (iv) खडकवासला यासंबंधी यांना माहिती देण्यात येईल
- ४) महसूल प्राधिकरणासह सह-आदेशानुसार पिण्याच्या पाण्याची आवश्यकता.
- ५) कासारसल आणि वडिवले प्रकल्पात उपलब्ध पाणी पुरेसे नाही. प्रस्तावित रब्बी पाटबंधारे आवश्यक गोष्टी पूर्ण करा.
- ६) भिमा व आसखेड आणि आंध्रा प्रकल्पामधील अतिरिक्त पाणी प्रस्तावित रब्बी सिंचनाची आवश्यकता पूर्ण झाल्यानंतर उपलब्ध होईल.
- ७) मुळा नदी: १ मार्च २०१६ ते १५ जून २०१६ या कालावधीत ५ मिलीमीटर. मुळशी नदीवर पाणी पिण्याची आणि औद्योगिक पाण्याची गरज भागविली गेली आहे. हे आवश्यक आहे की मुळशी धरणाकडून बोगद्याद्वारे सोडून समाधान मानावे लागेल.
- ८) कलम ११ क अंतर्गत न्याय्य वितरण: उजनी प्रकल्पाने २०१४-१५ मध्ये मृत संचयनाद्वारे अधिक पाण्याचा वापर केला आहे. (-१३.३९ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) - २४.९९%) चालू आहे. १५.१०.२०१५ रोजी ७.८२ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (१४.६०%) आहे. किंबहुना असे दर्शवितो की २१.२१ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (३९.६०%) चा प्रवाह असूनही, जलाशय १४.६०% दर्शवितो. ऑक्टोबरच्या शेवटी येथे वितरण लागू नाही. वर्ष २०१४-१५ मध्ये तयार केलेली / जास्त वापर, वर्ष २०१५-१६ मध्ये पाण्याची आवक पुन्हा केली जाणार नाही. प्रवाहाविरुद्ध पाणी वापरणाऱ्यांवर हा अन्याय होईल.

पुणे महानगरपालिका पाण्याची आवश्यकता

१) जनगणनेनुसार पुणे शहराची लोकसंख्या : ३१.१५ लाख

२) २०१५ पर्यंत अंदाजित लोकसंख्या : ३७.०० लाख

३) फ्लोटिंग लोकसंख्या @ १० % : ३.७० लाख

४) छावणी लोकसंख्या (खडकी आणि पुणे) : २.५० लाख

२०१५ पर्यंत एकूण लोकसंख्या : ४३.२० लाख (ए)

ए) पाणीपुरवठा @ १५० दर दिवशी दरडोई लिटर (lpcd) + २०% तोटा

= १८० दर दिवशी दरडोई लिटर (lpcd) : ७७७.६० दशलक्ष लिटर प्रती दिन (MLD) (बी)

बी) संस्थात्मक मागणी @ वरील (बी) चे १५%: ११६.६० दशलक्ष लिटर प्रती दिन (MLD) (सी)

सी) दारुगोळा कारखाना + एचई कारखाना : ४० दशलक्ष लिटर प्रती दिन (MLD) (डी)

डी) जनगणनेनुसार २०११ पर्यंत २३ ग्रामपंचायतीची लोकसंख्या : ४.५३ लाख

२०१५ पर्यंत अंदाजित लोकसंख्या : ६.६० लाख

२०१५ @ ७० दर दिवशी दरडोई लिटर (lpcd) प्रमाणे पाण्याची मागणी

: ४६.५० दशलक्ष लिटर प्रती दिन (MLD) (इ)

एकूण पाण्याची मागणी ९७९.०० दशलक्ष लिटर प्रती दिन (MLD)

अंदाजे १००० दशलक्ष लिटर प्रती दिन (MLD)

२८९ दिवस २८९ दशलक्ष घनमीटर (Mm³)

व्ही.जी. कुलकर्णी

मुख्य अभियंता (पाणी पुरवठा)

पुणे महानगरपालिका, पुणे

राजीव जाधव
I.A.S.
आयुक्त

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका,
पिंपरी, पुणे- ४११०१८.
कार्यालय : (०२०) २७४२६३३१,
फॅक्स : (०२०) २७४२५६००
निवास : (०२०) २७४७७५१४
Email : rr.jadhav@pcmcindia.gov.in
क्र. जशुके/पापु/१८०/२०१५

प्रति,
मा. सचिव,
महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण

विषय - उजनी प्रकल्पाचे रब्बी हंगामासाठी नियोजन करणेबाबत

पुणे जिल्ह्यातील उजनी जलाशयाच्या वरील बाजूस असणाऱ्या धरणांवर अवलंबून असलेल्या लोकसंख्येला १५ जुलै २०१६ पर्यंत लागणाऱ्या पाण्याची गरज या बदलची माहिती.
संदर्भ - आपले कडील पत्र क्र. मजनिप्रा । विधी । २०१५ । याचिका क्र. ५ व ६ । २०१५ । ५८९ दि. ११/११/२०१५

महोदय,

उजनी प्रकल्पाचे रब्बी हंगामासाठी नियोजन करणेबाबत, पुणे जिल्ह्यातील उजनी जलाशयाच्या वरील बाजूस असणाऱ्या धरणांवर अवलंबून असलेल्या लोकसंख्येला १५ जुलै २०१५ पर्यंत लागणाऱ्या पाण्याची गरज या बदलची माहिती महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण, यांचकडील क्र. मजनिप्रा । विधी । २०१५ । याचिका क्र. ५ व ६ । २०१५ । ५८९ दि. ११/११/२०१५ चे पत्र मागविलेली आहे.

त्या अनुषंगाने पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेस १ ऑक्टोबर २०१५ ते १५ जुलै २०१६ पर्यंत लागणाऱ्या पाण्याची आवश्यकता व मनपा किती पाण्यावर प्रक्रियेची व्यवस्था करून त्याचा पुनर्वापर करीत आहे व उर्वरीत पाण्यावर प्रक्रिया करण्याचे काय नियोजन आहे याबाबतची माहिती आपण दिलेल्या प्रपत्रात नमूद करून सोबत जोडण्यात आली आहे. सदर आपल्या माहितीसाठी सादर.

आपला विश्वासू

आयुक्त
पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
पिंपरी - ४११०१८

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण यांनी पुणे जिल्ह्यातील उजनी जलाशयाच्या वरील बाजूस असणाऱ्या धरणांवर अवलंबून असणाऱ्या लोकसंख्येस
१५ जुलै २०१६ पर्यंत लागणाऱ्या पाण्याची गरज

शहर/गाव	पिण्याच्या पाण्याचा स्रोत (धरणाचे नाव)	स्तंभ २ मधील स्रोतांवर अवलंबून असलेली लोकसंख्या	अनुज्ञेय मापदंड प्रती माणसी प्रती दिन (१३५ लिटर + २० %)	पिण्यासाठी लागणारे एकूण पाणी (दलघमी) (१/१०/१५ ते १५/७/१६) (२८९ दिवस)	किती पाण्यावर प्रक्रियेची व्यवस्था करून त्याचा पुनर्वापर करीत आहेत? (दलघमी)	उर्वरित पाण्यावर प्रक्रिया करण्याचे काय नियोजन आहे ?
१	२	३	४	५	६	७
पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका	पवना धरणातून पाणी सोडून रावेत बंधारा येथून पाणी उपसा	२२१३५७९	४५८ द.ल.लि.	१३२.३६ द.ल.घ.मी.*	एकूण ८५.४१ द.ल.घ.मी. पाण्यावर प्रक्रिया केली जाते. तसेच १.८२ द.ल.घ.मी. पाण्याचा पुनः वापर केला जात आहे.	एकूण ७५ द.ल.लि.क्षमतेसाठी ५ STP बांधण्याचे नियोजन आहे. प्रक्रिया केलेले १५ द.ल.लि. प्रतीदिन पाणी संरक्षण विभाग (डोअरी फार्म व सीएमई) कडे शेतीसाठी वापरण्यासाठी पाईप लाईनचे काम चालू आहे. ५ द.ल.लि. प्रतीदिन प्रक्रिया केलेले पाणी मनपाच्या सार्वजनिक स्वच्छतागृह स्वच्छतेसाठी व उद्यानामध्ये वापरण्यात येते. ४००० चौ.मी. पेक्षा जास्त क्षेत्रफळ असलेल्या टारुनशिप साठी सांडपाण्यावर प्रक्रिया करून पुनर्वापर करणे बंधनकारक करण्यात आलेले आहे.
	* - दररोज ४५८ द.ल.लि. प्रमाणे २८९ दिवस या प्रमाणे					

च्या कडून: Ajay Dabhade <aadabhade@gmail.com>

च्या साठी: “Mkvdc, Pune 11” <edmkvdcpune@gmail.com>, ED MKVDC Ghote <rbghotececa@gmail.com>, “MWRRA, Mumbai Sodal” <sureshsodal@rediffmail.com>, mwrralibrary@yahoo.co.in, Kanhaiya Shah <kms42in@gmail.com>, “kms.cesp.pn@gmail.com” <kms.cesp.pn@gmail.com>, Samadhan Sabbinwar <sabbinwar@gmail.com>, Prasad Narvekar <prasad narvekar2011@gmail.com>

विषय : महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरणासाठी माहिती

तारीख: गुरुवार, २२ ऑक्टोबर २०१५ १८:१७:३२ IST

प्रत: Ajay Dabhade <aadabhade@gmail.com>, vishwanath wachche <wachchev@gmail.com>, Ajay Dabhade <seacada@dataone.in>

Go to Attachment(s) Download all attachments

माननीय महोदय,

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरणाद्वारे विनंती केल्यानुसार माहिती संलग्न केलेली आहे.

विनम्र

अजय दाभाडे

आदेश क्षेत्र विकास प्राधिकरण, सोलापूर

भीमा उजनी प्रकल्प

२०१५-१६ पासून संचयनाची स्थिती आणि तेथे योग्य वितरण आवश्यकता

सर्व दशलक्ष घनमीटर (Mm³)

संचयन	योजनेचे थेट संचयन	१५.१०.१५ ला थेट संचयन	खरीपचा वापर २०१५		या कालावधीत पिण्याच्या आणि प्रतिबद्ध औद्योगिक पाण्याची गरज. १.१०.२०१५ ते १५.०७.२०१६		एकूण बाष्पीभवन नुकसान (१.१०.१५ ते १५.७.१६)	वाहतूक तोटा काही असल्यास (१.१०.१५ ते १५.७.१६)	पाण्याचा वापर [स्तंभ (४अ + ४ब + ५ + ६)	शिल्लक संचयन (स्तंभ २ब ७)	रब्बीची एकूण गरज
			पिण्यासाठी	सिंचनासाठी	पिण्यासाठी	औद्योगिक					
१	२अ	२ब	३अ	३ब	४अ	४ब	५	६	७	८	९
उजनी	१५१७.१९	२२१.५५	९९.४	८१.४०	९८.२०	१६.५०	२६०.६४	६२५.५	१०००.८४	-७७९.२९	८४९.६०

कॉलम ३ ए- खरीप हंगामात ९९.४० दशलक्ष घनमीटरच्या (Mm³) पिण्याच्या पाण्याच्या वापरापैकी ८९.७७ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) पाणी जुलै २०१५ मध्ये सोलापूर शहर पाणीपुरवठा व आषाढी एकदाशीसाठी भिमा नदीत पाणी सोडले गेले. आणि ९.६३ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) पाणी उजनी जलाशयात पाणीपुरवठा योजनेसाठी वापरले जाते.

कॉलम ३ बी- ८१.२८ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) पाण्याचा उपयोग उजनी जलाशयावरील साचलेल्या संथ पाण्याच्या उपसा सिंचनासाठी केला जातो.

कॉलम ४ ए- सोलापूर शहर पुरवठा ३ योजनांवर अवलंबून आहे. म्हणजेच १) उजनी जलाशयातून थेट पाइपलाइन २) भिमा नदीवरील टाकळी योजना ४) एकरूख मध्यम प्रकल्प योजना. भिमा नदीवरील टाकळी योजना @ २३६ कि.मी. उजनी जलाशयावर आहे. या योजनेसाठी प्रत्येक रोटेशनसाठी ४.५० हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) पाणी सोडणे आवश्यक आहे. ३१/०७/२०१६ पर्यंत सोलापूर शहराच्या पाणीपुरवठ्याची मागणी पूर्ण करण्यासाठी एकूण ५ फिरती चक्रगती आवश्यक आहेत. एकूण प्रमाण २२.५० हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (६३७.२० दशलक्ष घनमीटर (Mm³)) आवश्यक आहे.

महोल शहर आणि पिण्याच्या पाण्याची मागणी पूर्ण करण्यासाठी सीना नदीवरील पाणीपुरवठा योजनांची १.०० हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (२८.३२ दशलक्ष घनमीटर (Mm³)). जरी भिमा व सीना नदीवरील वाहिन्या पाणीपुरवठा योजनांचे एकूण पुर्नप्राप्ती १.४१ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (४०.०० दशलक्ष घनमीटर (Mm³)) असले तरी भीमा व सीना नदीत २३.५० हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (६६५.५२ दशलक्ष घनमीटर (Mm³)) पाणी उजनी जलाशयातून सोडणे आवश्यक आहे.

उजनी जलाशयावरील पाणी पुरवठा योजनेची आवश्यकता २.०५ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (५८.२० दशलक्ष घनमीटर (Mm³)) आहे.

पिण्याच्या पाण्याचे एकूण प्रमाण ७२३.७० दशलक्ष घनमीटर (Mm³) (६३७.२० दशलक्ष घनमीटर (Mm³) - भिमा + २८.३२ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) -सिना + ५८.२० दशलक्ष घनमीटर (Mm³) जलाशय) आहे.

कॉलम ६- भीमा आणि सिना नदीतील वाहनांच्या नुकसानाचा कल स्तंभ ४ अ मध्ये केला गेला आहे कारण नदीतील नुकसानीची मोजणी अचूकपणे करता येत नाही.

कॉलम ९- उजनी प्रकल्पाच्या मंजूर प्रकल्प अहवालानुसार रब्बी हंगामात कालव्यासाठी एकूण पाण्याचा वापर २२.८० हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (६४५.७० दशलक्ष घनमीटर (Mm³)) आहे, उजनीच्या साचलेल्या संथ पाण्यावरील स्वतंत्र उपसा सिंचन ४.९५ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (१४०.१८ दशलक्ष घनमीटर (Mm³)), भिमा सीना कालवा ०.९० हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (२५.४९ दशलक्ष घनमीटर (Mm³)) आणि सीना माढाच्या एका फिरत्या चक्रगतीसाठी उपसा सिंचन व्यवस्था १.३५ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (३८.२३ दशलक्ष घनमीटर (Mm³)) राहिल.

अधीक्षक अभियंता आणि प्रशासक,
अधिकार क्षेत्र विकास प्राधिकरण,
सोलापूर

विषय: FW: Scan
च्या कडून: Paranjape Mahesh D (mdparan@tatapower.com)
च्या साठी: sureshsodal@rediff.com
सीसी: mwrralibrary@yahoo.co.in
तारीख: शुक्रवार, १६ ऑक्टोबर २०१५ दुपारी ४.०९

माननीय महोदय,

मुळशी तलावामधून ३० दशलक्ष घनमीटर (MCM) पाणी सोडण्यासाठी संलग्न स्कॅन कॉपी आमच्या उत्तरादाखल जोडलेली आहे.

विनम्र,

महेश परांजपे

मुख्य - हायड्रो आणि नूतनीकरण योग्य ऑपरेशन्स

मोबाईल : ९२२३३०७८८९

ई-मेल : mdparan@tatapower.com

संकेतस्थळ : www.tatapower.com

फेसबुक : www.facebook.com/TataPower ट्वीटर : www.twitter.com/TataPower

या ई-मेल द्वारे अंतर्भूत आणि प्रसारित केलेली माहिती गोपनीय आहे आणि टाटा पॉवर कंपनी लि. च्या मालकीची आहे, आणि केवळ वापरण्यासाठी समाविष्ट केली आहे. आपण इच्छित प्राप्तकर्ता नसल्यास, आपल्याला सूचित केले जाईल की या ई-मेलमधील माहितीचा कोणताही प्रसार किंवा कॉपी करणे निषिद्ध आहे. हा संदेश आपल्यासाठी उपयुक्त नसल्यास विनंती आहे की हा ई-मेल त्वरीत हटवा आणि प्रवर्तकाला सूचना द्या.

Attachments

- २०१५१०१६१५२२५०९४६.pdf (७७७.५३ KB)

टाटा

अशोक शेठी

मुख्य कार्यकारी अधिकारी आणि
कार्यकारी संचालक

मुख्य कार्यकारी अधिकारी आणि कार्यकारी संचालक / महाराष्ट्र शासन / २०१५ / ४८
ऑक्टोबर १६, २०१५

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरण
९ वा मजला, जागतिक व्यापार केंद्र, टॉवर १
कफ परेड, मुंबई ४०० ००५

कृपया लक्ष द्या: डॉ. सुरेश कुलकर्णी - सचिव

विषय: पाण्याचे न्याय वितरण - मान्सून २०१५ मध्ये अप्पर भीमा उप-खोऱ्याचे जलाशय - रब्बी
हंगामासाठी नियोजन - उजनी प्रकल्प.

आदरणीय साहेब,

आम्ही आपल्या दिनांक ३०-०९-२०१५ च्या पत्राचा संदर्भ घेत आहोत ज्यात आम्हाला ०८-१०-२०१५ रोजी या विषयासंबंधी होणाऱ्या बैठकीला उपस्थित राहण्याचे निर्देश आम्हाला देत आहेत. उपरोक्त पत्राद्वारे दुष्काळग्रस्तांना होणारा त्रास कमी करण्यासाठी मूळशी धरणाच्या खालच्या बाजूच्या उप-खोऱ्यातून पाणी सोडण्यासाठी आमचा व्यवहार्य प्रस्ताव देण्याचे निर्देशही आम्हाला देण्यात आले आहेत. आम्ही आमच्या सूचना देण्यापूर्वी मूळशी तलावाच्या पाण्यावर अवलंबून असलेल्या भीरा निर्मिती केंद्राच्या जलविद्युत निर्मितीच्या परिस्थितीवर आम्ही स्पष्टीकरण देऊ इच्छितो:-

- गेल्या १० वर्षांच्या सरासरीप्रमाणे मूळशी तलावामध्ये फक्त ५८% वाढ झाली आहे. एकूण सामुग्री सुमारे ७५ % पातळीवर आहे. मागील जलवर्षाच्या वर्षातील आकडेवारीत ४५ दशलक्ष घनमीटर (MCM) वाहून नेण्याचे मोठे योगदान आहे जे सध्याच्या साठवणातील ११ % आहे.
- अपुऱ्या पाण्याचे प्रमाण नेहमीच आम्हाला भीरा हायड्रो स्थानकापासून वीज निर्मिती कमी करण्यास प्रवृत्त करते जे मुंबईला पीक ऊर्जा पुरवते. सामान्य वर्षात, केंद्र संपूर्ण

शिखर कालावधी व्यापून सुमारे ८ तास दिवसासाठी मुंबई शहराला ३०० मेगावॅटची पीक वीज पुरवठा करते. या मसुद्याच्या वर्षात आम्ही मागील वर्षाच्या अखेरीस पाणीच वाचवले असे नाही तर वीजनिर्मितीचे नियोजनही केले आहे, तथापि, अतिरिक्त पाणी सोडण्यासाठी, पीक सरासरी तासात अंदाजे १७५ मेगावॅट कमी करण्याची आवश्यकता आहे. त्यामुळे १२५ मेगावॅट पीक ऊर्जाची कमतरता भासली जाईल. मुंबईतील ग्राहकांना जास्त पैसे देऊन ही वीज बाहेरून किंवा इतर स्रोतांकडून जास्त दराने खरेदी करावी लागेल.

- पुढे, मुंबईलाही बाहेरून येणारी वीज मर्यादित करणाऱ्या प्रेषण अडचणींचा सामना करावा लागणार आहे. आणि म्हणूनच या अतिरिक्त १२५ मेगावॅटची कमतरता प्रेषण प्रतिबंध वाढवेल आणि महागडे युनिट ६ विशेषतः उन्हाळ्याच्या महिन्यात सेवेत येऊ शकेल.
- माणगाव, कोलाड आणि रोहा यासारख्या भागातील आमच्या भिरा पॉवर प्लांटच्या टेलच्या वापरकर्त्यांचाही परिणाम होईल जे एकत्र झाल्यास साधारणत २०० मेगावॅटची गरज वाढेल.
- आमच्या सर्व धरणांमधील पाण्याचे प्रमाण समान तूट श्रेणीत आहे म्हणून या स्थानकातील वीज निर्मितीवरही तितकाच परिणाम झाला आहे.

वरील पार्श्वभूमीवर मुळशीतून पाणी सोडण्याविषयीच्या आमच्या प्रतिक्रिया खालीलप्रमाणे आहेत :

१. उपरोक्त सुनावणी ज्या पार्श्वभूमीवर व परिस्थितीत झाली त्याबद्दल आम्ही त्याचे कौतुक करतो. २०१५ मध्ये महाराष्ट्र राज्यात दुष्काळाच्या तीव्र परिस्थितीच्या पार्श्वभूमीवर अशी सुनावणी घेण्याची मागणी करण्यामागील हेतू होता आणि २ याचिकाकर्त्यांनी (२०१५ च्या क्र.५ व क्र. ६) दुष्काळग्रस्तांच्या वतीने त्यांच्या पिण्याच्या पाण्याची गरज तसेच त्यांच्या जनावरांच्या आपल्यापुढे दावा दाखल केला आहे.
२. या बैठकीला जिल्हाधिकारी कार्यालय, पुणे / पिंपरी चिंचवड, पाटबंधारे विभागाचे वरिष्ठ अधिकारी व आमचे प्रतिनिधी असे याचिकाकर्ते व प्रतिवादी यांनी प्रतिनिधित्व केले.
३. आम्ही सुनावणीस उपस्थित राहिलो आणि आपल्या मुळशी तलावातील सद्यस्थितीत पाण्याच्या स्थितीविषयी सादरीकरण केले. सर्व प्रतिवादी यांनी आपापल्या परीने निवेदन केले आणि सर्व उपलब्ध स्रोतांमधून पाणी सोडण्याची गरज त्याद्वारे संपुष्टात आली. आम्ही सध्याची दुष्काळी स्थिती समजून घेतो आणि हे समजून घेतो की सर्व उपलब्ध स्रोतांमधून पाणी सोडण्याची गरज आहे. म्हणूनच आम्ही आपल्या मुळशी जलाशयातून ३० दशलक्ष घनमीटर (MCM) पाणी महाराष्ट्रातील लोकांच्या हितासाठी सोडत आहोत.

४. या संदर्भात, आपणास हे समजेल की आमचा वीज व्यवसाय हा एक नियमित व्यवसाय आहे आणि आमच्याकडे विजेच्या पुरवठ्यासाठी विविध वैधानिक आणि कंत्राटी जबाबदाऱ्या आहेत. आमच्या तलावांमधील पाण्याचा वापर वीज निर्मिती व्यतिरिक्त इतर अनुप्रयोगांसाठी कराराचा परिणाम आहे कारण आमच्याकडे मुंबईतील वितरण कंपन्यांशी वचनबद्धता आहे. म्हणून आम्हाला त्यांच्याशी चर्चा करण्याची गरज आहे आणि पाणी सोडण्याच्या क्षमतेपर्यंत वीजपुरवठा होण्याकरिता कर्जमाफीसाठी त्यांची मंजूरी घ्यावी लागेल.
५. पुढे, आम्ही आमच्या मुळशी जलाशयातून ३० दशलक्ष घनमीटर (MCM) पाणी सोडण्यासाठी औपचारिकपणे जाहीर करताना; आपल्या भिरा पॉवर प्लान्टमधून जलविद्युत निर्मितीसंदर्भात संपूर्ण निश्चित मालमत्ता खर्चाच्या वसुलीसाठी मंजूरी मिळावी म्हणून आम्हाला महाराष्ट्र नियामक विद्युत आयोगाकडे (एमईआरसी) संपर्क साधण्याची आवश्यकता आहे. आणि बाहेरून जास्त दराने अतिरिक्त वीज खरेदी करा.
६. उपरोक्त अपवादात्मक परिस्थिती/ परिस्थितीत आणि मोठ्या जनहितार्थ आम्ही एका वेळेस एक्सरसाईस म्हणून ३० दशलक्ष घनमीटर (MCM) पाणी सोडण्यास सक्षम होण्यासाठी त्यांची परवानगी मिळावी यासाठी आम्ही मुंबई वितरण कंपन्यांकडे आणि महाराष्ट्र नियामक विद्युत आयोगाकडे संपर्क साधू. दुष्काळग्रस्त व्यक्ती व प्राणी यांना होणाऱ्या अडचणी दूर करण्यासाठी आमचे योगदान आहे. आम्हाला आशा आहे की वितरण कंपन्या आणि महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोग ही काळाची गरज असल्याचे समजून घेतील आणि त्यांच्या वैयक्तिक संमती अवास्तव रोखल्या जाणार नाहीत.

आम्ही नोंदवू इच्छितो की आता आपल्या पाण्याचे सोडणे कोणत्याही निसर्गाच्या उदाहरणाशिवाय एकवेळ अभ्यासले जाईल आणि सांगितलेली कृती आमच्या जलाशयात जास्त पाणी असण्यासारखी नाही. पाणी सोडण्याचा निर्णय आपल्या निर्देशानुसार आहे आणि मोठ्या प्रमाणात सार्वजनिक हेतू आणि हितसंबंधांचे जतन करणे ही आमची सद्भावना आहे.

आपला आभारी,

अशोक सेठी

मुख्य कार्यकारी अधिकारी आणि कार्यकारी संचालक

सीसी:

- ए. मुख्य अभियंता - जलसंपत्ती विभाग पुणे सर्कल,
- बी. मुख्य अभियंता - जलसंपत्ती विभाग- कोकण सर्कल

सी. महाराष्ट्र शासन - जलसंपत्ती विभाग

डी. बेस्ट आणि टाटा पॉवर (वितरण) - वरील पाणी सोडल्यास पुढील सहा महिन्यांच्या कालावधीत मुंबई ग्राहकांना पीकच्या वेळी ३६ दशलक्ष युनिट्सची (MUs) कमतरता भासू शकते.

इ. माननीय मंत्री- ऊर्जा

एफ. माननीय मंत्री - जलसंपत्ती

जी. सचिव, महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोग - आम्ही वरील पाणी सोडल्यामुळे कमी पडणाऱ्या पत-मालमत्ता खर्चाच्या पुनर्प्राप्तीसाठी मान्यता देण्याबाबत माननीय आयोगाकडे संपर्क साधू.

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण

नववा मजला, सेंटर-१, वर्ल्ड ट्रेड सेंटर, कफ परेड, मुंबई - ४०० ००५.

दूरध्वनी क्रमांक : २२१५ २०१९ फॅक्स : २२१५ ३७६५ ई-मेल : mwrra@mwrra.org

क्र. मजसंनिप्रा / कायदेशीर / २०१५ / २०१५ चे प्रकरण क्र. ७ / ६४१

तारीख: २७.१०.२०१५

२०१५ चे प्रकरण (दावा) क्र. ७

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम, २००५ च्या कलम ११ आणि १२ नुसार कुकडी संकुलामधून घोड धरणात पाणी सोडण्याच्या आणि घोड उप-खोऱ्याला न्याय्य वितरण करण्यासाठी आणि घोडसाठी पाण्याचा कोटा ठरविण्याच्या बाबतीत.

श्री. राजेंद्र शिवाजीराव नागावडे
पोस्ट वांगदरी, तालुका श्रीगोंदा, जिल्हा- अहमदनगर
आणि

श्री. श्रीनिवास बाबुराव घाडगे
पोस्ट इनामगाव, तालुका शिरूर, जिल्हा - पुणे
दोघेही वकील एस.आर.पालांडे, पुणे यांच्या मार्फत

..... याचिकाकर्ता

विरुद्ध

सचिव (जलसंपत्ती व्यवस्थापन आणि अधिकार क्षेत्र विकास), महाराष्ट्र राज्य व इतर

कृपया या प्रकरणातील दि. २७/१०/२०१५ रोजीच्या महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या आदेशाची प्रत येथे जोडलेली आहे.

समावेश: वरील प्रमाणे (२२ पृष्ठे + संलग्नक)

(डॉ. सुरेश कुलकर्णी)

सचिव

माहिती आणि आवश्यक कारवाईसाठी प्रत:

१. सचिव, (जलसंपत्ती व्यवस्थापन आणि अधिकार क्षेत्र विकास) जलसंपत्ती विभाग, मॅडम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मंत्रालय, मुंबई - ४०००३२.
२. मुख्य अभियंता, (निर्दिष्ट प्रकल्प), जलसंपत्ती विभाग, सिंचन भवन, बारणे रोड, मंगळवार पेठ, पुणे - ४११ ०११.
३. अधिक्षक अभियंता व प्रशासक, अधिकार क्षेत्र विकास एजन्सी, सिंचन भवन, बारणे रोड, मंगळवार पेठ, पुणे - ४११ ०११.
४. जिल्हाधिकारी, जिल्हाधिकारी कार्यालय, विधान भवन, नवीन इमारत, बंड बाग, पुणे - ४११००१.
५. जिल्हाधिकारी, जिल्हाधिकारी कार्यालय, महाविद्यालय परिसर, अहमदनगर - ४१४ ००१.

माहितीसाठी प्रत:

१. श्री. राजेंद्र शिवाजी राव नागावडे, पोस्ट वांगदरी, तालुका श्रीगोंदा, जिल्हा - अहमदनगर व श्री. श्रीनिवास बाबुराव घाडगे, पोस्ट इनामगाव, तालुका शिरूर, जिल्हा - पुणे यांच्यासाठी अॅडव्होकेट एस. आर. पलांडे, लॉयर्स चेंबर क्रमांक ए-१, जिल्हा न्यायालय परिसर, शिवाजीनगर, पुणे ४११ ००५.
२. श्री. बबनराव पाचपुते, माजी मंत्री, माऊली निवास, श्रीगोंदा, जिल्हा अहमदनगर ४१३७०१.
३. श्री. विजय भास्करराव औटी, आमदार, पारनेर. पोस्ट पारनेर, जिल्हा अहमदनगर ४१४३०२.
४. श्री. शरददादा सोनवणे, आमदार, जुन्नर, रायगड, चालकवाडी (पिंपळवंडी), तालुका जुन्नर, जिल्हा पुणे ४१२४१२.
५. श्री. दिलीप दत्ताराय वळसे पाटील, आमदार, आंबेगाव, १४ रिक्टर व्ह्यू अपार्टमेंट II, पुणे नगर रोड, येरवडा, पुणे ४११००६.
६. श्री. देवदत्त जयंतराव निकम, अध्यक्ष, भीमाशंकर सहकारी साखर कारखाना लि., पारगाव, तालुका आंबेगाव, जिल्हा पुणे ४१०५०४.